

Kärleken i *Laxdœla saga*—höviskt och sagatypiskt

I den forskning jag sedan en tid bedriver om kärleken i den norröna litteraturen har *Laxdœla saga* kommit att inta en särställning. Det sammanhänger delvis med att en erotisk intrig här gestaltas på ett konstnärligt särpräglat och ovanligt övertygande vis, men också med att kärlekens roll och litterära ursprung i just denna saga har beskrivits extremt olika av olika forskare. Vissa har sett *Laxdœla saga* i första hand som en kärlekshistoria, och denna har ofta tillskrivits ett inflytande från kontinental, hövisk tradition. Andra har däremot betonat de inhemska dragen och förnekat att kärlek överhuvudtaget skulle spela någon nämnvärd roll i sagan.

Flertalet forskare har länge hävdat att känslor spelar en ovanligt central roll i *Laxdœla saga*, och kärlek beskrivs inte sällan som sagans huvudtema.¹ Det forskarna därvid haft i åtanke är historien om Kjartans och Guðrúns kärlek, vilken ofta betecknas som hela sagans huvudparti.²

Det råder sedan länge enighet inom forskningen om att det i fråga om ordsfatt och vissa drag finns kontinentala, höviska influenser i *Laxdœla saga*; detta är något jag nedan återkommer till. Några forskare hävdar härtill mer oprecist ett allmänt sådant inflytande på sagan och dess stil. Rolf Heller ser således ett kontinentalt inflytande ”im Gesamtgeist der Saga” (1958, 21). Walther Gehl nämner likheter i ordsfatten, men tycks också mena att sagan generellt ”dem Stil der Riddarasögur besonders nahe steht” (1937, 88). Margrit Schildknecht-Burri avvisar tanken på närhet till *riddarasögur*, men tillskriver likväl *Laxdœla saga* en ”spät romantischer

1. Rolf Heller hävdar t.ex. att man i *Laxdœla saga* kan tala ”von Liebe als zentralem Thema” (1958, 20–21), Hans E. Kinck skriver att *Laxdœla saga* ”har sitt hovedemne og hele sin konflikt liggende i det erotiske” (1951, 23), Paul V. Rubow skriver att *Laxdœla saga* ”mostly deal[s] with the love of Kjartan and Gudrun” (1949, 50). Dorothee Liebelt menar att känslor i *Laxdœla saga* bildar ”den Dreh- und Angelpunkt der Handlung” (1993, 154) och Judith Jesch hävdar att kärleken i *Laxdœla saga* är ”brought to the fore” (1991, 198).

2. Rolf Heller (1976, 8) och Liebelt (1993, 151) betecknar t.ex. båda historien om Guðrún, Kjartan och Bolli som sagans ”Kernstück”; enligt Carol Clover är detta ”[t]he main action of the saga” (1986); W. A. Craigie talar om ”the central part of the story” (1913, 64); Judith Jesch betecknar Guðrún som ”the figure that holds the saga together” (1991, 197); och för såväl Helga Kress (1980, 277) som Patricia Conroy och T. C. S. Langen (1988, 119) är Guðrún hela sagans huvudperson.

Ton” och ”d[ie] südlich[e] Wärme der Ritterromane” (1945, 121–22; första citatet efter Craigie 1913, 64). Einar Ólafur Sveinsson diskuterar ”[t]he influence of the romances” på *Íslendingasögur* och menar att ”*Laxdæla saga* is the first work to show it in any marked degree” (1953, 42). Sverrir Tómasson pekar ut flera specifika influenser, men talar också mer allmänt om likhet med ”romances” vad gäller ”[t]he treatment” (1993, 388). William A. Craigie talar inte direkt om influenser, men hävdar att sagan ”exhibits a late romantic tone which is at variance with the true saga-style”, i synnerhet i historien om Kjartan och Guðrún (1913, 64).

Men många har också sett ett höviskt, kontinentalt inflytande just på sagans känsluskildring. Uppfattningen att det skulle finnas en bakgrund i hövisk, ytterst kontinental, litteratur för *Laxdæla sagas* centrala kärlekshistoria uttrycks tydligt av Ole Widding. Han hävdar att ”motivet i sagaen og hele udformningen viser klart, at den er under indflydelse fra de norske oversættelser af romantiske sagaer, de såkaldte riddersagaer . . . Motivet er nemlig den ulykkelige kærlighed imellem Kjartan og Gudrun, og pragten i klædedragt udmales i livlige ord” (1964, 86). Judith Jesch har en likartad förklaring till *Laxdæla sagas* kärleksskildring; den ”shows that its author and audience were well acquainted with the literary fashions of their time” (1991, 198). Jesch nämner särskilt *Tristrams saga* och kommenterar: ”*Laxdæla saga* represents the reinterpretation of native traditions in the light of the new literary interest in love” (198). Jónas Kristjánsson hävdar att ”[c]ourtly influence is also revealed in a novel feeling for love between man and woman—and especially for the sorrow love can bring” och ser häri ”tenderness of feeling” (1988, 274). Dorothee Liebelt ser ett kontinentalt inflytande i ”[die] Thematisierung von Gefühlen. Die Handlung, das Geschehen ist nicht mehr das einzig Wichtige; psychologische Momente treten zunehmend in den Vordergrund” (1993, 155). Susanne Kramarz-Bein tillskriver *Laxdæla saga* en ”neu[e] Innerlichkeit”, en ny ”Umgang mit Gefühlen und inneren Befindlichkeiten”, och hävdar att ”die (übersetzten) *Riddarasögur* teil an dieser Entwicklung zur Innerlichkeit haben” (1994, 421–22).³ Som exempel på den ”nya innerligheten” andrar hon några explicita omnämmanden av stor kärlek mellan familjemedlemmar och stor sorg över döda (437), och som belägg för kontinentalt inflytande anger hon också förekomsten av gråtande män (436–37) samt en ”Zwiespältigkeit von Innen und Außen” (438). Alois Wolf talar om ”[eine] für eine Saga unübliche modern sentimental-menschliche Tonlage” i sagans presentation av Kjartans och Guðrúns kärlek, och han hävdar rentav: ”man fühlt sich fast im Tristanroman” (1994, 734). Han pekar även ut en annan episod, Kjartans avsked från kungasystemet Ingibjörg, som påverkad av högmedeltida kontinental kärlekslitteratur (738–39). Vésteinn Ólason hävdar att *Laxdæla saga* genom känslornas starka betydelse står närmare den samtida europeiska litteraturen än många andra sagor (1998, 178).

3. Kramarz-Bein hävdar härtill att en grupp förment unga eddadikter, de så kallade ”elegierna”, har betydelse för denna ”innerlighet” i *Laxdæla saga* (1994, 422, 436, 440), en tanke som jag kommer att diskutera utförligare i ett annat arbete.

Ett antal forskare har således hävdats att det finns ett höviskt kontinentalt inflytande på *Laxdæla sagas* känsluskildring och att sagan därmed avviker från den gängse sagatendensen. Men samtidigt har flera av dessa forskare också påpekat att sagan dessutom nyttjar sagatraditionella drag i sin känsluskildring. Enligt Jesch är sagan "a classic feud saga, made up of the same standard elements as other sagas" (1991, 199); Kramarz-Bein hävdar att den trots de kontinentala influenserna är "eine typische *Isländersaga*" (1994, 441); Liebelt betonar på likartat vis att *Laxdæla saga* aldrig lämnar sagastilen och att exempelvis sagans kvinnobild skiljer sig fundamentalt från den höviska litteraturens (1993, 135, 155). Jónas Kristjánsson betonar att sagan är en äkta *Íslendingasaga* och att "[t]he courtly elements are there as spice, not substance" (1988, 274).⁴ Vésteinn Ólason noterar att känslor avtäckts enbart vid få tillfällen och ofta antyds indirekt (1998, 178). Wolf pekar ut flera inslag av "Sagastil" också i de scener han ser som höviskt influerade, och i den avskedsscen som han anser vara styrd av högmedeltida "Minneaufassung" är dock "die Einkleidung sagahaft" (1994, 738–39). Rolf Heller har helt avvisat tanken på något egentligt höviskt inflytande på *Laxdæla sagas* kärleksbildning. Det finns enligt honom "grundsätzliche Unterschiede" mellan *riddarasögur* och *Laxdæla saga*; han påpekar att både "die Anbetung der Frau und die läuternde Kraft der Liebe" saknas i *Laxdæla saga* (Heller 1976, 118).

Några forskare har dock gått längre än så. Mikhail I. Steblin-Kamenskij hävdar t.ex. att skildringen av Guðrúns och Kjartans kärlek "occupies an extremely insignificant place in the total volume of the saga" samt att "Guðrún's emotions seem to be so objectively described because in fact they are not described at all" (1973, 92–93). Preben Meulengracht Sørensen medger att kärlek visserligen spelar en roll för sagans konflikt, men hävdar att det bakom dessa känslor finns helt andra, mer sagatraditionella, orsaker: i konfliktens enskilda led är det stoltheten, ärekänslan, som är drivkraften, icke kärleken (1993, 261, 263).

Sammanfattningsvis kan sägas att vi mött två radikalt skilda uppfattningar om kärleken i *Laxdæla saga* inom forskningen. Åsikterna spänner från Widding, som ser Kjartans och Guðrúns kärlek som sagans tema och anser att såväl själva temat som hela utformningen av det är influerat av romantiska *riddarasögur*, till Steblin-Kamenskij, som uppfattar *Laxdæla saga* som en alldeles traditionell islänningasaga och förnekar att kärlek överhuvudtaget skulle vara viktig där. Däremellan fanns många andra åsikter, där forskarna betonat kärleksskildringen, men hävdats influenser från såväl inhemsk som kontinental tradition. Påfallande många forskare är dock eniga om att det finns ett höviskt kontinentalt inflytande på *Laxdæla sagas* känsluskildring, samtidigt som få av dem klargjort vari detta inflytande mer precist består eller vilken omfattning det har. I följande arbete vill

4. Denna tanke möter också hos flera av de forskare som talat om ett mer allmänt höviskt inflytande på *Laxdæla saga*, t.ex. hos Schildknecht-Burri, som hävdar att "das höfische und ritterliche Beiwerk der Laxd. oberflächlicher Firnis ist über die alte, gute Erzählkunst" (1945, 84), och Heinrich Beck, som fastslår: "Der höfische Einfluß ist vorwiegend ornamentaler Art" (2001, 163).

jag undersöka om det verkligen finns ett sådant inflytande, på vilket sätt och på vilka punkter det i så fall gjort sig gällande och hur sagan förhåller sig till genrens traditionella företrädare. Jag vill här till söka reda ut den något motsägelsefulla beskrivning flera av forskarna givit av *Laxdoela sagas* relation till såväl sagamässig som kontinental hövvisk tradition.

Innan dessa undersökningar kan börja är det nödvändigt att ta upp frågan i vad mån kärleken mellan Kjartan och Guðrún verkligen är ett centralt inslag i sagan. Dessa figurer dyker trots allt upp först i sagans 28:e respektive 32:a kapitel (av 78), och det fanns, som vi såg, forskare som starkt förringade kärlekens roll i berättelsen. Det bör dock noteras att Guðrún står i berättelsens centrum mycket längre än någon annan person i sagan—från kapitel 32 till 78—medan sagan tidigare handlat om en mängd olika figurer i ganska korta episoder. Och först i och med historien om Kjartan och Guðrún får *Laxdoela saga* en tydligt sammanhängande intrig som varar över ett större avsnitt—den avslutas egentligen först i sagans sista kapitel. Den gängse uppfattningen att historien om Kjartan och Guðrún utgör *Laxdoela sagas* huvudparti synes därmed riktig.

Så har vi frågan om kärlekens betydelse i helheten. Steblin-Kamenskij har rätt i att kärlek mellan Kjartan och Guðrún inte skildras särdeles utförligt. Här bör man dock fästa vikt vid det berömda samtalet mellan Guðrún och sonen Bolli Bollason. Hela deras diskussion handlar om vem Guðrún älskat mest. Guðrún undviker först att svara på sonens fråga, och först sedan han upprepat den svarar hon med sitt ”Þeim var ek verst, er ek unna mest” [Mot honom var jag värst, som jag älskade mest] (Sveinsson 1934, 228). Det är tydligt Kjartan, vars död hon drev fram, som avses. Denna episod kommer i sagans sista kapitel, och repliken är Guðrúns sista ord i sagan—sagan berättar kort härpå om hennes död. Episoden och repliken får därmed en sammanfattande funktion. Sagan markerar genom detta att Guðrúns kärlek till Kjartan har varit ett centralt tema i den berättelse som nu avslutas, och därtill ett grundläggande inslag i Guðrúns liv. Repliken visar också att denna kärlek var oerhört stor. Sagan har flera gånger omtalat hennes kärlek till andra män (Sveinsson 1934, 90, 203, 100, 223), men hennes kärlek till Kjartan är alltså den största (”unna mest”). Det faktum att repliken nämner både kärlek till Kjartan och det värsta uppträdandet mot honom är viktigt, då detta torde innebära att Guðrúns dråpeggelse har ett samband med hennes kärlek. Därmed får Kjartans och Guðrúns kärlek en direkt betydelse för uppkomsten och utvecklingen av våldskonflikten och den intrig som dominerar en stor del av *Laxdoela saga*. Att Guðrúns dråpeggelse har erotiska orsaker bottnade i hennes kärlek till Kjartan styrks också av hennes uttalande efter dråpet på Kjartan, då hon säger att det för henne bästa med dråpet är tanken på Kjartans hustru, ”rivalens”, sorg—här antyds svartsjuka som hennes främsta motiv till dråpet. Slutsatsen blir att intrigen i *Laxdoela sagas* huvudparti verkligen måste sägas vara styrd av den olyckliga kärleken mellan Guðrún och Kjartan. Denna intrig domineras av en kärlek som är stor och livsavgörande.

I den kontinentala höviska litteraturen står ofta den enorma, passionerade kärleken i centrum och den skildras med starka effekter och många särpräglade drag. Denna litterära tradition gör sitt intåg i Norden under 1100-talet i form av enstaka influenser i skaldediktningen, men kommer på allvar först med 1200-talets översättningar och bearbetningar av kontinentala förlagor, *riddarasögur*, och med tiden också i form av nyskrivna originalverk, inhemska *riddarasögur*. En del inslag i de kontinentala verkens kärleksskildring, såsom de långa monologerna och de utförliga analyserna av känslorna, når inte den norröna litteraturen, och ofta dämpas de karaktäristiska tendenserna från förlagorna genom förkortningar. Men påfallande mycket av det ”typiskt höviska” i kärleksskildringen återfinns dock i såväl översatta som inhemska *riddarasögur*. Hövisk kärleksskildring var bevisligen på modet på Island när *Laxdæla saga* tillkom.

I forskningsöversikten såg vi att många forskare talat om det höviska inflytandet på *Laxdæla saga* i termer av ”Gesamtgeist”, ”hele udformningen” etc., och kontrasterat detta inflytande mot ”Sagastil” etc. Det handlar om beskrivningar som i och för sig kan vara fullt berättigade, men som samtidigt är mycket allmänt formulerade. Jag menar att det finns ett starkt behov av precisering i undersökningar av fenomen som dessa. Vill man hävda ett höviskt inflytande på *Laxdæla sagas* kärleksskildring bör man också ge något slags definition av hövisk respektive sagamässig kärleksskildring och klargöra utifrån vilka kriterier man fastställer sambandet. Om man pekar ut konkreta fenomen och passager som höviska/kontinentala lån bör man klargöra hur kopplingen till specifikt hövisk/kontinental litteratur ser ut. Jag har därför sökt isolera det jag uppfattar som de mest traditionsspecifika dragen för hövisk respektive sagamässig kärleksskildring. Dessa beskrivningar utgör utgångspunkten för mina följande undersökningar av höviska respektive sagamässiga inslag i *Laxdæla sagas* kärleksskildring.

I den höviska litteraturen är kärlek i regel något centralt för dikthelheten, något som styr dess intrig och som dominerar huvudpersonernas liv. Kärlek framställs ofta som en förädlande kraft. Den kärlek som dominerar är oftast en ”olycklig” kärlek utanför äktenskapet. Den ritualiserade uppvaktningen och tjänandet av den älskade kvinnan upptar ofta stort utrymme. Kärlek omtalas ofta och explicit, och den skildras och analyseras utförligt. Det är själva känslorna som skildras, inte bara indirekta uttryck för dem. De älskande får ofta själva ge uttryck för sina känslor. Denna inriktning på öppen och ständigt återkommande känsluskildring ger den höviska kärleksskildringen en starkt känslösam, sentimental karaktär. Kärlek skildras ofta genom starka effekter, som lidande eller sjukdom. Ofta används liknelser och bildspråk; särskilt vanligt är eldmetaforik, men även naturliknelser och beskrivningar av kärleksgudarnas framfart är välbelagda. Kärlek vid första ögonkastet är ett vanligt fenomen. Utförliga avskedsscener och klagan över separationen från den älskade är vanliga inslag. Sorg över den älskades död skildras gärna med starka effekter och våldsamma fysiska uttryck.

Islänningasagan uppvisar på många punkter en motsatt tendens vad gäller

kärlekstemats roll och gestaltning. Kärlek är i *Íslendingasögur* sällsynt som ett ledande eller ens framträdande motiv i den litterära helheten, och det är sällan något som styr personernas liv. När kärlek omtalas handlar det vanligtvis om kärlek mellan äkta makar eller andra familjemedlemmar. Kärlek skildras eller omtalas i regel kort och vid enstaka tillfällen. Ofta hänvisas enbart indirekt till kärleken, och det är ofta ”ombud”, andra sagafigurer eller en diffus allmän uppfattning, som får omtala eller antyda kärleken i stället för sagaförfattaren eller den älskande själv. Kärlek framställs i första hand genom yttre uppträdande av olika slag. Vanligast är omnämnande av återkommande eller långa samtal (av typen ”Björn vanði þangat kvámur sínar ok sat jafnan at tali við Oddnýju Þorkeldsdóttur” [Björn gjorde det till en vana att komma dit och satt för jämnan i samtal med Oddný Þorkeldsdóttir], *Bjarnar saga Hítðelakappa*, Nordal och Jónsson 1938, 113), återkommande besök (av typen ”Kormákr hittir nú jafnan Steingerði” [Kormákr besöker nu för jämnan Steingerðr], *Kormáks saga*, Sveinsson 1939, 288), klädgåvor mellan man och kvinna eller formeln *sitta/sætta sig hos* någon (av typen ”Hann sezk niðr hjá henni” [Han sätter sig ner hos henne], *Hænsa-Þóris saga*, Nordal och Jónsson 1938, 42). Starka effekter (av typen passion som lidande eller sjukdom) i kärleksskildringen är sällsynta, tvärtom omtalas kärlek (även sådan som av sammanhanget framstår som stark) med emotionellt svaga ord (av typen ”ok verðr henni hann vel at skapi” [hon uppskattade honom], *Fóstbræðra saga*, Þórolfsson och Jónsson 1943, 170) och starka känslor överlag genom litotetiska formuleringar.

Den kontinentala höviska traditionen och islänningasagens tradition vad gäller skildringen av kärlek må vara olika, men det finns likväl ett antal säkra exempel på att den kontinentala traditionen har influerat islänningasagor. Dessa fall ger oss konkreta exempel på hur höviskt influerad kärleksskildring i islänningasagor kan se ut, vilket är av intresse när det gäller att fastställa förekomsten eller graden av kontinentalt/höviskt inflytande på *Laxdæla saga*.

I *Fóstbræðra saga* kan kontinentalt inflytande i flera fall beläggas med säkerhet. Det rör sig i första hand om ett antal digressioner som bryter handlingen för att återge mer eller mindre vetenskaplig lärdom av kontinentalt ursprung (t.ex. Þórolfsson och Jónsson 1943, 226 n. 1, 233 n. 3; se härom Kristjánsson 1972, 29, 59–72, 262–66). Men det finns i sagan också kärleksskildring som skarpt avviker från traditionell sagastil och som i stället visar upp klara likheter med kontinental hövisk tradition (se t.ex. Kristjánsson 1972, 251). När Þormóðr Kolbrúnarskáld har försonats med sin tidigare älskade Þórdís—som han under en period glömt för en annan kvinna—berättar sagan:

Gefr hann nú Þórdísi kvæðit til heilla sátta ok heils hugar hennar ok ásta við sik. Ok svá sem myrkva dregr upp ór hafi ok leiðir af með litlu myrkri, ok kœmr eptir bjart sólskin með blíðu veðri, svá dró kvæðit allan órækðar þokka ok myrkva af hug Þórdísar, ok renndi hugarljós hennar heitu ástar gørvalla til Þormóðar með varmri blíðu. (*Fóstbræðra saga*; Þórolfsson och Jónsson 1943, 173–74)

[Han ger nu Þórdís kvädet till full försoning och vänskap med henne och till kärlek

mellan dem. Och så som tjock dimma drar upp ur havet och försvinner bort med lätt mörker, så att ljus solsken kommer efter med vackert väder—så drog kvädet bort all misstämning och allt mörker ur Þórdís' hjärta, och hennes heta kärleks hela själsljus strömmade till Þormóðr med varm blidhet.]

Redan det explicita och upprepade talet om kärlek (*ást*) är drag som anknyter mer till kontinental tradition än till sagatradition, och eldmetaforiken—attributet *heit* om denna kärlek—antyder ännu tydligare en sådan influens, vilken säkerställs i och med den omständliga naturliknelsen. Den sistnämnda har klara likheter med kontinental litteratur och riddarasögur, bl.a. med den latinska kärleksdikten *Pamphilus de amore*, som finns i norrön översättning. Där heter det: "Oft fellr mikill harmr a litilli stunndo. oc mykit veðr fellr með litlu regni. oc biartr dagr er myklu at þeckri. at hann komi eftir mykit myrkr. oc siolf hæilsa er þeckri eftir langa sótt" [Ofta dämpas en stor sorg inom kort och ett stort oväder stillnar för ett lätt regn; en ljus dag är mycket behagligare då den kommer efter stort mörker, och själva hälsan är behagligare efter lång sjukdom] (Holm Olsen 1940, 119).

Víglundar saga är en relativt sen islänningasaga⁵ med många tydliga anknytningar till kontinental hövisk tradition—ordet *kurteiss* 'hövisk' är således välbelagt (t.ex. Halldórsson 1959, 64, 75, 79, 85), och även andra ord typiska för *riddarasögur*, såsom *hœverska* 'höviskhet' (67) och *strengleikr* 'strängaspel' (66), förekommer, liksom andra höviska karaktäristika som jungfrukult m.m. I denna saga domineras intrigen av en kärlekshistoria som röner starkt och entydigt inflytande från hövisk litteratur. Några rader om huvudpersonerna Víglundr och Ketilríðr kan citeras:

En þau unnust því heitara með leyniligri ást ok fólginni elsku þeim í brjósti þegar í fyrstu, er þau váru uppvaxandi, svá at rætr elskunnar ok uppvöxtr ástarinnar, er aldri varð upprættir ór þeira hjörtum, eptir því sem náttúra er amorsins, at eldr yndisins ok logi elskunnar brennr því heitara ok sækir því meir brjóst ok hjörtu mannanna saman sem fleiri vilja þeim meina ok stærri skorður við settar þeira vandamanna, er áðr hefir ást ok elska saman fallit þeira á millum, sem nú þessara manna, Víglundar ok Ketilríðar, því at þau unnust alla æfi svá heitt, meðan þau lifðu bæði, at hvárki mátti af öðru sjá, þaðan af er þau saúst fyrsta, ef þau skyldu eptir því gera, sem hugir þeira stóðu til. (*Víglundar saga*; Halldórsson 1959, 82)

[Men de älskade varandra desto hetare med hemlig kärlek och kärlek dold i bröstet redan från början då de växte upp, så att kärlekens rötter och kärlekens uppväxt aldrig blev uppryckt ur deras hjärtan, när det är amorsens natur att glädjens eld och kärlekens låga brinner desto hetare och desto mer binder samman människornas bröst och hjärtan ju fler som vill neka dem detta och ju kraftigare deras släktingar försöker sätta stopp för den kärlek och älskog som tidigare uppstått mellan två personer, såsom nu för dessa två, Víglundr och Ketilríðr, ty de älskade varandra hela livet så hett så länge de levde, att ingen av dem förmådde ta blicken från den andra sedan de sett varandra första gången—om de hade fått göra så som de önskade.]

I detta fall är det ständiga upprepandet av explicita ord för "kärlek" och "älska" än mer markant än i citatet från *Fóstbræðra saga*, och vi noterar också utförligheten

5. Se t.ex. Rowe 1993, 692, som daterar den till slutet av 1300- eller början av 1400-talet.

i detta parti, som enbart handlar om känslor, liksom den analytiska, reflekterande tendensen. Eldmetaforik möter också här—enbart i detta korta citat omtalas eld, låga och brand, och älskandets hetta nämns rentav tre gånger—och även lånordet *amor* vittnar, liksom klichén ”kärlek vid första ögonkastet”, om det kontinentala ursprunget. I andra avsnitt av sagan kan vi möta höviska typdrag som det smärtfyllda, utförligt skildrade avskedet mellan de älskande (Halldórsson 1959, 86–87).

I dessa sagor saknas helt vissa höviska fenomen, såsom kärlekens förädlade kraft och den höviska uppvaktningen, tjänandet av kvinnan. De höviska influenserna består i stället av själva inriktningen på kärleksskildring och ett antal specifika drag i gestaltningen av kärleken, i första hand knutna till tendensen att skildra och omtala känslorna ofta och öppet—på denna punkt finns en grundläggande skillnad mellan den höviska litteraturen och den traditionella islänningasagan. Det är tydligt att en undersökning av höviskt inflytande på en islänningasagas kärleksskildring i hög grad blir ett sökande efter detta slags specifika fenomen. En nyckelroll får undersökningar av känslöppenhet kontra indirekt skildring, starka effekter kontra en dämpad tendens.

Beläggen från *Fóstbræðra saga* och *Víglundar saga* visar att höviska influenser på kärleksskildringen är fullt möjliga och faktiskt förekommer i *Íslendingasögur*. Men hur är det med *Laxdæla saga*? Finns det motsvarande belegg för kontinentala höviska typdrag där?

Laxdæla saga har ett antal drag som otvetydigt vittnar om inflytande från kontinental hövisk tradition. Det rör sig i flera fall om en höviskt präglad ordsfatt. Orden *kurteiss*, *kurteisligr* etc. förekommer många gånger i *Laxdæla saga* (bl.a. Sveinsson 1934, 28, 73, 77, 86, 136, 158, 187, 188—3 gånger—och 225). Även orden *riddari* ’riddare’ (vilket ord förekommer två gånger, 56, 225) och *glæðel* ’svärd’ (225) är ord med höviskt kontinentalt ursprung. Att Óláfr páis sköld bär bilden av ett gyllene lejon (55) vittnar sannolikt om samma ursprung, liksom beskrivningen av Bolli Bollasons praktfulla kläder och rustning (225). Flertalet av dessa ord och fenomen förekommer i norrön litteratur enbart i *riddarasögur* och regelrätt höviska verk som *Konungs skuggsjá*,⁶ och ord som *kurteiss* etc. förekommer förvisso i andra islänningasagor, men är betydligt vanligare i *Laxdæla saga*.

Också i fråga om kärlek har *Laxdæla saga* flera egenheter som avviker från det vanliga i *Íslendingasögur* och som i stället erinrar om kontinental hövisk tradition. Hit hör det grundläggande faktum att kärlek står i centrum för sagans huvudparti, styr dess intrig och dominerar huvudpersonens liv—vi må erinra oss Guðrúns ”livssammanfattning” vid sagans slut. Detta är närmast ett genrekriterium för kontinentens höviska diktverk, men det är däremot sällsynt i *Íslendingasögur*.⁷ Att det handlar om kärlek utanför äktenskapet är ännu ett drag som an-

6. Se utförligare Einar Ólafur Sveinssons förord till sagan (1934, xxviii).

7. Förutom *Laxdæla saga* kan denna kärleksinriktning sägas möta enbart i *Víglundar saga*, *Kormáks saga* och *Gunnlaugs saga*, d.v.s. sagor som också har eller normalt tillskrivs höviska influenser.

knyter till hövisk tradition. Denna huvudintrig, kärlekshistorien mellan Kjartan och Guðrún, har också vissa inslag som kan sägas vara höviska genrekarakteristika. Detta gäller t.ex. en scen som avskedet mellan de älskande, men också uppmärksammandet av känslorna till följd av separationen mellan de älskande, inslag som är regel i höviska diktverk, men relativt sällsynta i *Íslendingasögur*.

Men härtill kommer att *Laxdæla saga* även på andra sätt uppvisar ett för sagaförhållanden extremt intresse för kärlek och i oerhört hög grad omtalar denna känsla explicit. Så nämns exempelvis ordet *unna* 'älska' 25 gånger—vida mer än i någon annan islänningasaga:

Þeim muntu unna mikit (Sveinsson 1934, 90.8)
 Hverjum hefir þú manni mest unnt? (228.13)
 hitt verðr enn ekki sagt, hverjum þú unnir mest (228.19–20)
 Þeim var ek verst, er ek unna mest (228.24–25)
 Þórðr unni henni lítit (87.5)
 þar muntu lítit unna honum (90.2)
 Lítt unni Guðrún Þorvaldi (93.18–19)
 hon unni honum um alla menn fram (16.10)
 Høskuldr unni honum mest allra barna sinna (18.25–26)
 Þat hefi ek þik heyrt mæla, at þú ynnir mér mest barna þinna (63.23–24)
 unnu þau honum eigi minna en sínum börnum (75.17–18)
 Óláfr unni mest Kjartani allra barna sinna (77.11–12)
 Þeir unnusk mikit fóstbræðr (77.15)
 hon unni honum eigi minna en bræðrum sínum (83.3–4)
 Hann unni honum mikit (106.7–8)
 ok honum ann ek mest manna (111.6–7)
 Þeir Kjartan ok Bolli unnusk mest (112.4)
 þú hefir engum manni jafnmikit unnt sem Bolla, fóstbróður þínum (134.24–25)
 unna ek Kjartani um alla menn fram (155.31)
 Guðrún unni honum mikit (170.5–6)
 Guðrún unni Bolla mest allra barna sinna (204.24–25)
 ek ann honum mest (206.8–9)
 Guðrún unni mikit Herdís (223.26)
 hvert barn unni honum (77.10)
 ekki ann ek Íslandi (115.9)⁸

8. Översättningar: Sveinsson 1934, 90.8 Honom kommer du att älska mycket; 228.13 Vilken man har du älskat mest?; 228.19–20 du har ännu inte sagt vilken du älskade mest; 228.24–25 Mot honom var jag värst, som jag älskade mest; 87.5 Þórðr älskade henne föga; 90.2 du kommer att älska honom föga; 93.18–19 Föga älskade Guðrún Þorvaldr; 16.10 hon älskade honom framför alla andra människor; 18.25–26 Høskuldr älskade honom mest av alla sina barn; 63.23–24 Jag har hört dig säga att du älskar mig mest av dina barn; 75.17–18 de älskade honom inte mindre än sina barn; 77.11–12 Óláfr älskade Kjartan mest av alla sina barn; 77.15 Fosterbröderna älskade varandra mycket; 83.3–4 hon älskade honom inte mindre än sina bröder; 106.7–8 Han älskade honom mycket; 111.6–7 och honom älskar jag mest av alla människor; 112.4 Kjartan och Bolli älskade varandra mest; 134.24–25 du har inte älskat någon människa lika mycket som Bolli, din fosterbror; 155.31 jag älskade Kjartan framför alla andra människor; 170.5–6 Guðrún älskade honom mycket; 204.24–25 Guðrún älskade Bolli mest av alla sina barn; 206.8–9 jag älskar honom mest; 223.26 Guðrún älskade Herdís mycket; 77.10 varje människa älskade honom; 115.9 jag älskar inte Island.

Även ordet *ást* 'kärlek' (inklusive sammansättningar) nämns ofta, betydligt fler gånger än normalt i *Íslendingasögur*:

takask með þeim góðar ástir (Sveinsson 1934, 15.14–15)
 takask þar ástir miklar (66.5)
 Tókusk góðar ástir með þeim Kjartani ok Hrefnu (139.4)
 Ástir takask miklar með þeim Þorkatli ok Guðrúnu (203.24–25)
 tókusk brátt góðar ástir með þeim Þórdísi (207.14–15)
 Høskuldr lagði ást mikla við sveininn (27.10)
 ok leggr við hann mikla ást (38.3–4)
 svá var ástúðigt með þeim fóstbrœðrum (114.5–6)
 því at ástúðigt var með þeim frændum (163.1–2)
 því at ástúðigt var með þeim frændum (218.16–17)
 engi vildi skiljask við Kjartan fyrir ástar sakar (115.20)
 Þat mun mjök ganga eptir ástríki þínu, at um Kjartan mun þykkja mest vert (92.15–16)
 svá mikit ástríki sem með ykkur hefir verit allar stundir (137.5–6)
 hversu ástsamliga Óláfr hafði hann upp föeddan (150.21)
 kvað þá ástsamliga gort hafa (12.16–17)⁹

Formuleringar som dessa står inte i sig i konflikt med gängse sagastil. Det handlar tvärtom i hög grad om formler om kärlek mellan familjemedlemmar som är väl belagda i sagalitteraturen, och de härstammar inte från hövisk litteratur. I några fall är det dessutom frånvaro av kärlek som omtalas. Men samtidigt är den enorma mängden av dessa uttryckliga kärleksord i *Laxdœla saga* något enastående i sagagenren, utan motstycke i någon annan islänningasaga,¹⁰ och dessa många belägg gör att kärlek och älskande nämns betydligt oftare i *Laxdœla saga* än i flertalet andra *Íslendingasögur*. Detta ständigt upprepade och explicita tal om *ást* och *unna* innebär en känslöpphet och en fixering vid kärlek som erinrar mer om hövisk litteratur än sagatradition.

Kyssar, såväl erotiska som vänskapliga, är ett fenomen som har tydligt starkare förankring i kontinental hövisk litteratur än i *Íslendingasögur*. Kyssar förekommer vid två tillfällen i *Laxdœla saga*:¹¹

9. Översättningar: Sveinsson 1934, 15.14–15 det uppstår utmärkt kärlek mellan dem; 66.5 det uppstår stor kärlek; 139.4 Det uppstod utmärkt kärlek mellan Kjartan och Hrefna; 203.24–25 Stor kärlek uppstår mellan Þorkell och Guðrún; 207.14–15 det uppstod snart utmärkt kärlek mellan Þórdís och Bolli; 27.10 Høskuldr fattade stor kärlek till pojken; 38.3–4 och fattar stor kärlek till honom; 114.5–6 så stor kärlek rådde mellan fosterbröderna; 163.1–2 ty det rådde kärlek mellan släktingarna; 218.16–17 ty det rådde kärlek mellan släktingarna; 115.20 på grund av kärlek ville ingen skiljas från Kjartan; 92.15–16 Det kommer att gå som du önskar i din stora kärlek, att Kjartan kommer att vara den främste; 137.5–6 så stor kärlek som ni alltid har hyst till varandra; 150.21 hur kärleksfullt Óláfr hade uppfostrat honom; 12.16–17 hon sade att de hade handlat kärleksfullt.

10. I de flesta islänningasagor finns enbart enstaka belägg för dessa ord, och flera sagor saknar helt belägg. Närmast *Laxdœla saga* med dess 25 belägg för *unna* 'älska' och 15 för *ást* (inkl. sammansättningar) kommer *Njáls saga* med 12 resp. 3 belägg och *Víglundar saga* med 11 resp. 12. Även dessa siffror framstår som extrema inom sagastatistiken, men de är alltså betydligt lägre än motsvarande siffror för *Laxdœla saga* (de statistiska uppgifterna är kontrollerade mot den elektroniska konkordansen hos Rögnvaldsson 1998).

11. Kyssar omtalas förvisso i flera andra islänningasagor, men då sällan mer än en gång; detta sker förutom i *Laxdœla saga* enbart i *Víglundar saga* (Halldórsson 1959, 87, 98), *Kormáks saga* (Sveinsson

Bolli gekk at Kjartani ok minntisk til hans (Sveinsson 1934, 135.7–8)
Eptir þat stendr Kjartan upp ok hvarf til Ingibjargar (131.19–20)¹²

Något som dock i betydligt högre grad är ett genrekarakteristikum för hövisk litteratur är det känslösa avskedet. Detta slags scener är sällsynta i *Íslendingasögur*, men i *Laxdæla saga* finns ett stort antal belägg. Vi har redan nämnt avskedsscenen mellan Kjartan och Guðrún (Sveinsson 1934, 115), men det finns ytterligare två scener där avskedet mellan ett älskande par skildras. I båda fallen inskräps den smärta avskedet innebär:

brá síðan skikkjuni at hqfði sér ok gekk snúðigt heim til bæjar (Sveinsson 1934, 44.25–26)
þeim þóetti fyrir at skiljask (131.21)¹³

Även flera andra avsked (mellan män) skildras i sagan, och också där betonas känslor av smärta eller nära vänskap:

Þorleiki þótti mikit, ef þeir skulu skilja (Sveinsson 1934, 213.24)
skiljask þeir Haraldr konungr með inum mesta kærleik (61.3–4)
Skiljask þeir nú með inum mesta kærleik (75.15)
Skilðusk síðan með inum mesta kærleik (78.24)
Eptir þat skiljask þeir konungr ok Kjartan með miklum kærleik (132.9–10)
skilðusk þeir Þorkell með miklum kærleik (217.11–12)
Eptir þetta skilja þeir bræðr með mikilli blíðu (111.10–11)¹⁴

Också på andra punkter än de som kan knytas till kärlek uppvisar *Laxdæla saga* ett starkt intresse för känslor och en tendens att omtala dem explicit och skildra dem öppet.

Gråt och tårar är något som skildras oftare i *Laxdæla saga* än i flertalet andra sagor, och det faktum att gråtarna i två fall är (hedervärda) män anknyter ytterligare till kontinental litteratur:¹⁵

ok kenndi kerling gripina ok varð grátfegin (Sveinsson 1934, 58.21–22)
Nú tekr mærin at gráta (82.4)
Hvat berr nú þess við, faðir minn, er þér hrynja tár? (92.19–20)
tárin runnu ofan á hœgendit ór augum honum (222.7–8)

1939, 291, 293), *Hávarðar saga Ísfirðings* (Þórólfsson och Jónsson 1943, 321, 340) och *Njáls saga* (Sveinsson 1954, 7, 21, 421, 427, 463).

12. Översättningar: Sveinsson 1934, 135.7–8 Bolli gick fram till Kjartan och kysste honom; 131.19–20 Därefter reser sig Kjartan upp och kysste Ingibjörg.

13. Översättningar: Sveinsson 1934, 44.25–26 hon slog sedan kappan över sitt huvud och gick snabbt hem till gården; 131.21 de tyckte inte om att skiljas.

14. Översättningar: Sveinsson 1934, 213.24 Þorleikr tog vid sig av att de skulle skiljas; 61.3–4 Óláfr och kung Harald skiljs med stor vänskap; 75.15 De skiljs nu med stor vänskap; 78.24 De skildes sedan med stor vänskap; 132.9–10 Därefter skiljs kungen och Kjartan med stor vänskap; 217.11–12 Þorkell och kung Olav skildes med stor vänskap; 111.10–11 Därefter skiljs bröderna med stor blidhet.

15. Manlig gråt är i *Íslendingasögur* i regel uttryck för föraktlig feghet, rädsla eller ömklighet överlag. I kontinental litteratur gråter däremot ofta de stora hjältarna. Kramarz-Bein ser, säkerligen med rätta, männens känsloutbrott i *Laxdæla saga* som ett inflytande från översättningslitteraturen (1994, 436–37).

fellir á mik dropa svá heita (224.2–3)¹⁶

På samma sätt omtalas uttryckligen sorg över död betydligt oftare än brukligt i *Íslendingasögur*:

Þat þótti mér líkara harmi en skaða (Sveinsson 1934, 89.9)

Hrefna fór norðr með bræðrum sínum ok var mjök harmþrungin (158.6–7)

er þat soðn manna, at hon hafi sprungit af stríði (158.10–11)

Honum var Kjartan mjök harmdauði sem qðrum (160.5–6)

Var Bolli it mesta harmdauði (169.15–16)

þeir mega eigi bera lengr harm sinn (180.4–5)

sýndisk mér, sem þrútinn mundi vera af trega (187.23–24)

ok lifði við slíka harma, sem nú var frá sagt um hríð (228.4–5)¹⁷

Härtill omtalas eller skildras sorg över död ytterligare ett stort antal gånger i *Laxdæla saga*, ehuru emotionellt svagare formuleringar används, såsom *þykkja mikit, ókátr, skaði* m.m. (Sveinsson 1934, 16, 73, 88, 100, 106, 111, 155, 169, 196, 222, 223). Detta är i enlighet med sagastilens dämpande tendens, men det rör sig likväl även här om uttryckligen nämnda känslor, och den stora mängden av sådana belägg innebär även i detta fall en markant starkare inriktning på känslor än normalt i *Íslendingasögur*.

Vi har således funnit att *Laxdæla saga* i fråga om kärleksskildring, och känslorinriktning i stort, på flera punkter intar en särställning bland *Íslendingasögur*. Kärlek omtalas öppet vida fler gånger i *Laxdæla saga* än vad som är normalt i *Íslendingasögur*, och detsamma gäller sorg över de döda; känslomässiga avskeds-scener och scener med öppen gråt är likaledes vanliga här, i skarp kontrast mot flertalet andra islänningasagor. Trots att det i de flesta fall handlar om fenomen som var för sig är belagda i många andra islänningasagor innebär den oerhörda mängden belägg att *Laxdæla saga* i fråga om kärlek och känslor överlag avviker markant från snart sagt alla andra islänningasagor. Sammantagna ger dessa belägg *Laxdæla saga* en tydligt känslomässig ton som kraftigt bryter av mot den gängse sagatendensen.

Inriktning på känslor och en känslöppen litterär teknik är drag som i sig är genrekarakteristika för den höviska litteraturen från 1100- och 1200-talen. Vi erinrar oss att *Laxdæla saga* också i fråga om fenomenet att låta en livsavgörande, utomäktenskaplig kärlek stå i centrum för intrigen stod betydligt närmare kontinental hövisk tradition än gängse sagatradition, och här till kommer att *Laxdæla saga* på andra punkter—ordskatt m.m.—uppvisade ovedersägliga influenser från

16. Översättningar: Sveinsson 1934, 58.21–22 och gumman kände igen dyrgriparna och grät av glädje; 82.4 Nu börjar flickan gråta; 92.19–20 Vad kommer det sig, min far, att du faller tårar?; 222.7–8 tårarna rann ner på kudden från hans ögon; 224.2–3 hon faller så heta droppar på mig.

17. Översättningar: Sveinsson 1934, 89.9 Det tycktes mig snarare vara sorg än skada; 158.6–7 Hrefna fór norrut med sina bröder och var djupt sorgtyngd; 158.10–11 folk säger att hon dog av sorg; 160.5–6 Han sörjde som andra djupt över Kjartans död; 169.15–16 Folk sörjde mycket över Bollis död; 180.4–5 de förmår inte längre bära sin sorg; 187.23–24 jag tyckte att han verkade vara fylld av sorg; 228.4–5 och levde en tid i sådan sorg som nu har omtalats.

denna höviska tradition. I ljuset av detta synes det rimligt att tolka även *Laxdæla sagas* ovan beskrivna fixering vid kärlek och känslöppna teknik som uttryck för inflytande från kontinental hövisk tradition.¹⁸ Det bör dock samtidigt betonas att *Laxdæla saga* inte återger den höviska kärlekens mest typiska idéer: någon förädlade kraft har inte kärleken vid något tillfälle i sagan och inte heller förekommer det ödmjuka tjänandet av kvinnan. Sådana idémässiga drag saknas dock även i andra islänningasagor med tydlig påverkan från hövisk kärleksskildring. Men dessutom saknas i *Laxdæla saga* många av den kontinentala höviska diktningens typiska drag för framställning av kärlek, såsom kärlekssjukdom, eldmetaforik och utförlig känslöskildring. Många av den höviska kärleksskildringens karaktäristika saknas således i *Laxdæla saga*, som i detta hänseende inte alls är ett höviskt verk. Likväl finns, som vi konstaterat, en mycket markant ”antisagamässig” karaktär i sagans känslöskildring av ett slag som trots allt torde vittna om ett höviskt inflytande. Och därmed synes den uppfattning som ett antal ledande forskare givit uttryck för bekräftas: kärleken i *Laxdæla saga* står under någon form av kontinental hövisk påverkan.

Men hur ser då sagaförfattarens strategi att hantera detta höviska inflytande ut? På denna punkt har forskningen hittills varit synnerligen oklar. Hur ser relatio-

18. Det skall nämnas att flera forskare har föreslagit ytterligare en förebild för *Laxdæla sagas* känslöskildring: eddadiktningen (så t.ex. Frölich 2000, 52–66, och Kramarz-Bein 1994, 436, 440). Också inom denna litterära tradition finns i flera fall såväl en inriktning på som en öppen skildring av känslor. En del av dessa forskares argument för påstådda influenser håller jag visserligen för fullständigt felaktiga (t.ex. idén hos Frölich 2000, 64–65, om en koppling mellan *Guðrúnarkviða in fyrsta* och Guðrún Ósvífrsdóttirs gråt i kyrkan), men jag vill inte avvisa möjligheten av något slags eddainflytande på *Laxdæla saga* i fråga om känslöskildringen, t.ex. i fråga om sorg över de döda. Tanken på en koppling till eddadiktningen får också visst stöd av det faktum att själva intrigen om Kjartan, Guðrún och Bolli med stor sannolikhet rönt påverkan från Sigurðr-Brynhildr-Guðrún-sagan (se t.ex. Schildknecht-Burri 1945, 101–5; Bouman 1962, 134–40; Beck 1976, 1–3; Heller 1976, 13, 113–18; Zimmermann 1982, 111–18, 140–41). Men jag menar att man under alla omständigheter ändå måste räkna med en påverkan från kontinental hövisk tradition i fråga om känslöskildringen i *Laxdæla saga*—ett höviskt inflytande är ju dessutom bevisligen förhållandevis på andra punkter i sagan (ordskatt etc.). Bara ett inflytande från denna tradition kan förklara den starka inriktningen på kärlek och avskedsscener och gestaltningen av dessa fenomen. Så går exempelvis scenerna med Hrútr och Kjartans avsked från respektive kungliga dam att väl förstå utifrån en kontinental hövisk tradition, men icke utifrån eddatradition. I eddadiktningen är kärlek relativt sällan ett viktigt motiv, utan något som möjligen förekommer (kort) för att framhäva sorg över död (så t.ex. i *Guðrúnarkviða in fyrsta*; jfr Sävborg 1997, 300–305); i *Laxdæla saga* är tvärtom kärlek det primära, och sorg över död något som i några fall nyttjas för att framhäva den. I *Sigurðarkviða in skamma* finns visserligen ett verkligt kärleksmotiv—och dessutom en konflikt som har klara likheter med den i *Laxdæla saga*—men i *Laxdæla saga* har kärlek i jämförelse med detta dock betydligt större roll, och i *Skamma* har kärlek/svartsjuka bara funktionen av mordmotiv—vi får ingen skildring av kärleken eller dess uttryck av det slag som möter i *Laxdæla sagas* kapitel 39 och den tillskrivs ingen ”sammanfattande” roll av det slag som sker i Guðrúns ålderdomsreplik. För just kärleksinriktningen och kärleksskildringen utgör alltså den höviska litteraturen en betydligt sannolikare huvudförebild än eddadiktningen. Det viktigaste i detta arbete är dock inte att framhäva denna specifika influens, utan att påtala den från den sedvanliga sagatendensen starkt avvikande känslöinriktningen och känslöppenheten (oberoende av vilka litterära influenser som kan förklara denna tendens) och att visa hur denna tendens samspelar med den mer sagatraditionella. Därför lämnar jag i artikelns följande undersökningar det eventuella eddainflytandet utanför, och återkommer i stället till frågan utförligare i andra arbeten.

nen mellan den traditionella sagastilen och det kontinentala inflytandet ut? Vilka principer kan spåras för valet av respektive teknik? Hur påverkas gestaltningen av kärlek i *Laxdoela sagas* huvudparti—historien om Kjartan och Guðrún—av mötet mellan de två traditionerna ”sagamässigt” och ”kontinentalt höviskt”?

Jag har tidigare nämnt att *Laxdoela sagas* huvudparti domineras av den starka och livsavgörande kärleken mellan Kjartan och Guðrún. Men när vi går till gestaltningen av denna kärlek finner vi något märkligt. Någon kärlek mellan de två omnämns aldrig någonsin explicit eller tydligt i sagan. Detta anmärkningsvärda faktum står i desto skarpare kontrast mot den känslolinriktade och känslöppna tendens som jag ovan påvisade som ett karaktäristikum för just denna saga. Men det står också i markant kontrast till beskrivningen av de övriga kärlekshistorier där Kjartan och Guðrún är inblandade.

Kjartans relation till Hrefna är betydligt mindre viktig i sagahelheten än kärleken mellan Kjartan och Guðrún och framstår dessutom inte alls som en passion av samma dignitet som denna. Ändå är känslorna i det förra fallet betydligt öppnare skildrade. Här sägs uttryckligen: ”Tókusk góðar ástir með þeim Kjartani ok Hrefnu” [Utmärkt kärlek uppstod mellan Kjartan och Hrefna] (Sveinsson 1934, 139). Så explicit är aldrig sagan om kärleken mellan Kjartan och Guðrún. Samma kontrast finner vi om vi går till reaktionerna efter Kjartans död. Hrefnas sorg omtalas uttryckligen flera gånger. Hon beskrivs som ”mjök harmþrungin” [djupt sorgtyngd] (158), och sorgens omfattning framhävs med hänvisning till dess väldiga effekt—hon dör till följd av denna sorg: ”er þat søgn manna, at hon hafi sprungit af stríði” [folk säger att hon dog av sorg] (158). Också andra, i helheten underordnade, figurer sägs uttryckligen sörja Kjartan. En renodlad bifigur, utan någon som helst roll i sagan i stort, är den unge pojke utan namn som sägs sörja Kjartan djupt, liksom folk i allmänhet: ”Honum var Kjartan mjök harmdauði sem qðrum” [Han sörjde som andra djupt över Kjartans död] (160). Däremot sägs aldrig explicit att Guðrún skulle ha sörjt över Kjartans död—tvärtom hyllar hon dråpet och uppträder utåt sett som vore hon enbart glad åt det (154–55).

Också kärlekshistorien mellan Kjartan och kungasystemen Ingibjörg är i sagahelheten—och väl i figurernas liv—vida mindre betydelsefull än historien om Kjartan och Guðrún. Men jämför man de två scenerna med Kjartans avsked från respektive kvinna visar sig avskedet från Ingibjörg vara den känslöppnaste och överhuvudtaget den mest känslolinriktade scenen av de två. Denna scen är påtagligt lång och skildrar bl.a. utförligt just relationen mellan de två älskande: hur de sitter hos varandra, samtalar med varandra (”Hon fagnaði honum vel ok gefr rúm at sitja hjá sér, ok taka þau tal saman” [Hon tog väl emot honom och ger honom plats att sitta hos sig, och de börjar samtala], Sveinsson 1934, 131) och hur de sedan tystnar (”en fátt varð þeim at orðum þaðan í frá” [därefter talade de föga], 131). Efter ett parti om Ingibjörigs avskedsgåva omtalas uttryckligen både en kyss och deras svårighet att skiljas från varandra: ”Eptir þat stendr Kjartan upp ok hvarf til Ingibjargar, ok hqfðu menn þat fyrir satt, at þeim þcetti fyrir at skiljask”

[Därefter reser sig Kjartan upp och kysste Ingibjörg, och folk var övertygade om att de inte tyckte om att skiljas] (131). Ingenting motsvarande dessa öppna känslouttryck och känslokommentarer finns i scenen med Kjartans avsked från Guðrún (115), vilken scen inte omtalar eller tydligt skildrar känslor alls.

Den anmärkningsvärda avsaknaden av explicit omnämnd kärlek mellan Guðrún och Kjartan står också i kontrast mot behandlingen av Guðrúns relation till två andra män, i båda fallen klart underordnade figurer. Sagan säger uttryckligen att Guðrún älskade såväl maken Þórðr—förutsägelsen ”Peim muntu unna mikit” [Honom kommer du att älska mycket] (Sveinsson 1934, 90)—som maken Þorkell—deras äktenskap sammanfattas med orden ”Ástir takask miklar með þeim Þorkatli ok Guðrúnu” [Stor kärlek uppstår mellan Þorkell och Guðrún] (203). Hennes sorg över Þorkells död skildras också relativt utförligt och omtalas relativt öppet (bl.a. ”Þá brá Guðrúnu mjök í brún” [Då rynkade Guðrún kraftigt ögonbrynen] och ”Guðrúnu þótti mikit fráfall Þorkels” [Guðrún tog vid sig djupt av Þorkells död], 223; även de hennes *harmar* [sorger] som senare nämns torde åsyfta sorgen över Þorkell, 228)—i kontrast mot hennes tidigare omtalade reaktion efter Kjartans död.

Tendensen förstärks ytterligare när vi går till ännu mer underordnade episoder i sagan, till personer och händelser utanför huvudpartiet. Där omtalas kärlek mellan man och kvinna relativt många gånger, såsom framgår av förteckningarna ovan. Och den explicit omnämnda kärlek som aldrig kommer den dominerande kärlekshistorien till del beskärs där rena bifigurer och deras relationer, t.ex. den *ást* [kärlek] som tillskrivs Herjólfur Eyvindarson och Þorgerður Þorsteinsdóttir (Sveinsson 1934, 15) respektive Bolli Bollason och Þórdís Snorradóttir (207).

Slutsatsen blir att den känslolösa och känslöppna tendens som är så påfallande i *Laxdæla saga* fullständigt saknas i den kärlekshistoria som dominerar sagans huvudintrig, historien om Kjartan och Guðrún. Mönstret är tydligt. I andra- och tredjeringens kärlekshistorier, i samband med rena bifigurer, är saganförfattaren öppen och ofta utförlig i sitt tal om kärlek och sorg—i samband med den dominerande, livsavgörande, kärlekshistorien är återhållsamheten däremot genomgående. Den höviska karaktär som känslöppheten och känslolösheten innebar saknas med andra ord i skildringen av den största och viktigaste kärleken.

Vi konstaterade att kärlek- och sorgkänslor mellan Kjartan och Guðrún aldrig direkt omnämns i *Laxdæla saga*. Men att dessa känslor aldrig nämns innebär ingalunda att de skulle vara frånvarande i sagan. Deras kärlek är, som vi såg inledningsvis, fundamental för sagans huvudparti och något som faktiskt också skildras många gånger. Hur gestaltar då sagan detta tema?

Berättelsen om Kjartans och Guðrúns kärlek inleds i kapitel 39 med denna upplysning: ”Kjartan fór opt til Sælingsdalslaugar; jafnan bar svá til, at Guðrún var at laugu; þótti Kjartani gott at tala við Guðrúnu, því at hon var bæði vitr ok málsnjöll” [Kjartan for ofta till Sælingsdalslaug; för jämnan hände det sig att Guðrún var vid källan; Kjartan tyckte om att tala med Guðrún, ty hon var både

klok och vältalig] (Sveinsson 1934, 112). Sagaförfattaren hänvisar härpå till folks uppfattning att de två var ett passande par, och nämner dessutom att vänskapen mellan Óláfr och Ósvífr inte minskades av att det uppstod vänskap ("at kært gerðisk") mellan ungdomarna. Óláfr uttalar ändå viss oro över att Kjartan besöker och samtalar med Guðrún [er þú ferr til Lauga ok talar við Guðrúnu], men Kjartan sägs fortsätta med "ferðir sínar" [sina färder], 112). I denna episod möter vi således flera av de drag som jag ovan betonade som genretypiska för *Íslendingasögurs* kärleksskildring: samtalsklichén (2 gånger), besöksklichén (rentav 3 gånger), den emotionellt svaga formuleringen ("vänskap" om kärlek mellan man och kvinna) samt hänvisningen till folks uppfattning—i detta fall om de två som ett lämpligt par. Episoden kan beskrivas som ett typexempel på sagateknik i fråga om kärleksskildring, snarast mer renodlad än brukligt.

Redan i nästa episod skall Kjartan resa till Norge och sagan skildrar avskedet från Guðrún. Inte heller här nämns någon kärlek mellan de två, och ej heller skildras några andra känslor, såsom avskedssmärtan, öppet, men också här möter vi känslor ändå. Författaren nämner att Kjartan förstod av Guðrúns ord att hon inte tyckte om att han skulle resa ("Hefir hún þar um nokkur orð, þau er Kjartan mátti skilja, at Guðrún lét sér ógetit at þessu" [Hon fällde några ord om detta, av vilka Kjartan kunde förstå att Guðrún inte tyckte om det], Sveinsson 1934, 115), vilket på sagamässigt återhållet vis uttrycker en känsla av ovilja inför avskedet och indirekt markerar att hon hade föredragit att de skulle vara tillsammans. Denna känsla uttrycker hon härefter, likaledes osentimentalt, i en önskan att få följa med Kjartan på resan (115). Det är en begäran som tydligt markerar Guðrúns önskan om samvaro med Kjartan, men det är också en begäran som markerar att denna önskan är något utöver det vanliga, ty en sådan medfärd vore ett tydligt brott mot konventionen för kvinnligt uppträdande. Kjartan avslår hennes begäran, men markerar att också han tror på deras samhörighet då han ber henne vänta på honom i tre år (115). Det är i praktiken ett förslag om trolövning och således endast en hänvisning—därtill indirekt—till känslan av samhörighet. Men dessa återkommande markeringar av deras känsla av samhörighet är samtidigt indirekta hänvisningar till starka känslor. Vi vet av andra partier i sagan att denna deras känsla är uttryck för stor kärlek. Hela scenen arbetar således med enbart indirekta markeringar av kärlek och avskedskänslor. Även här handlar det om ovanligt renodlad sagateknik.

Efter Bollis återkomst till Island berättar han för Guðrún om ryktena om Kjartans kärlek till kungasystemen Ingibjörg. Guðrún säger sig glädjas åt denna nyhet, men sagan tillfogar att hon genast avslutar samtalet och rodnar kraftigt; episoden avslutas med en hänvisning till folks uppfattning: "En aðrir grunuðu, hvárt henni þótti þessi tíðendi svá góð, sem hon lét vel yfir" [Men de andra tvivlade på att hon tyckte att nyheten var så god som hon sade] (Sveinsson 1934, 127). Att det handlar om svartsjuka står klart. Även här är skildringen ett mönster av renodlad sagateknik: känslorna gestaltas genom yttre uppträdande av sagatradi-

tionellt slag—rodnad och det framhävda, plötsliga tigandet¹⁹—och tolkas genom ombud, en hänvisning till folks uppfattning, en hänvisning som dessutom formuleras sagamässigt återhållet och indirekt. Även fenomenet att en person ger sken av att hysa andra känslor än de verkliga är bekant från andra islänningasagor,²⁰ liksom döljandet av (verkliga) känslor överhuvud.²¹

Vid Bollis första, antydda, frieri, avvisar Guðrún honom med motiveringen att hon inte tänker gifta sig med någon så länge Kjartan lever ("engum manni mun ek giptask, meðan ek spyr Kjartan á lífi" [jag skall inte gifta mig med någon man så länge jag vet att Kjartan lever], Sveinsson 1934, 128). Här hänvisas indirekt åter till Guðrúns känsla av samhörighet med Kjartan, vilket, som nämnts, av andra partier i sagahelheten visar sig vara uttryck för kärlek. Guðrúns formulering är således en sagatypiskt indirekt hänvisning till hennes kärlek till Kjartan. Inför Bollis officiella frieri får vi ännu en antydning om kärlek mellan de två. Óláfr pái avråder Bolli från frieriet med argumentet "er þér, Bolli, þat í engan stað ókunnara en mér, hvert orðtak á var um kærleika með þeim Kjartani ok Guðrúnu" [du, Bolli, är på intet vis mer okunnig än jag om vad som talades om vänskapen mellan Kjartan och Guðrún] (128–29). Även i detta fall är sagatekniken ovanligt konsekvent: ordvalet (*kærleikr* 'vänskap') är emotionellt svagt och presenteras dessutom genom "dubbla ombud", sagaförfattaren återger en sagafigurs ord om vad folk har pratat om denna vänskap.²²

Även Kjartans kärlek och kärleksrelaterade känslor gentemot Guðrún antyds eller skildras ett antal gånger. Inför hans avfärd från Norge framhävs ett antal starka skäl för honom att avstå från hemfärden: kung Olav vill att han stannar hos honom och äktar hans syster Ingibjörg, detta vore en ärofull statushöjning

19. Dessa känsloreaktioner är bekanta från t.ex. *Hávarðar saga Ísfirðings* (Þórolfsson och Jónsson 1943, 309), *Egils saga Skallagrímssonar* (Nordal 1933, 29, 64), *Njáls saga* (Sveinsson 1954, 39). Även i *Laxdæla saga* finns flera ytterligare exempel på detta (Sveinsson 1934, 91, 139).

20. Man kan nämna t.ex. Hallgerðs skratt efter Glúms död i *Njáls saga* (Sveinsson 1954, 50), Guðmundrs förmenta glädje och dysterhet i *Ljósvetninga saga* (Sigfússon 1940, 40–42), Grettirs falskt glättiga uppträdande efter faderns och broderns död i *Grettis saga Ásmundarsonar* (Jónsson 1936, 148) och Yngvildrs kärleksfulla uppträdande i *Svarfdæla saga* (Kristjánsson 1956, 172). Kramarz-Beins påstående att en sådan "Zwiespältigkeit von Äußerem und Innerem" bland islänningasagorna skulle vara unik för *Laxdæla saga* är alltså oriktigt, liksom sannolikt hennes tanke att detta skulle vara ett lån från kontinental hövisk litteratur (1994, 440).

21. Se t.ex. beskrivningen av den vredgade Þorgeirr i *Fóstbræðra saga* (Þórolfsson och Jónsson 1943, 199), av den sörjande Hrafn i *Hrafns þáttur Guðrúnarson* (Sveinsson 1939, 321–22), av Gunnarr i *Njáls saga* (Sveinsson 1954, 180) och den allmänna beskrivningen av Snorri goði i *Eyrbyggja saga* (Sveinsson och Þórðarson 1935, 26).

22. Mitt citat ovan följer—som genomgående—texten i Íslenzk fornrits utgåva, som i just detta fall väljer en läsart ur (en avskrift av) handskriften Vatnshyrna. Det bör dock nämnas att huvudhandskriften, Mqðruvallabók, saknar ordet *kærleikr* här och i stället hänvisar till samtal mellan Guðrún och Kjartan—"huert orðtak a var með þeim Kiartani ok Guðrunu" (Munksgaard 1933, 177v). Detta är snarast en än mer renodlat sagamässig formulering, där den grundläggande sagaklichén samtal används för att omtala kärlek (ordet *orðtak* används för övrigt i betydelsen "samtal" senare i sagan just i klichén "samtal mellan två älskande" [Sveinsson 1934, 137]).

för Kjartan—en viktig drivkraft i sagans värld—och härtill kommer att Kjartan uppenbarligen själv hyser mycket starka känslor för denna kungasyter (flera markeringar av kärlek används här)²³ och har svårt att skiljas från henne (Sveinsson 1934, 131). Att Kjartan trots dessa starka frestelser väljer att återvända till Island i direkt syfte att äkta Guðrún²⁴ är en klar markering av hans kärlek till henne: kärleken till denna isländska bonddotter är starkare än kärleken till prinsessan och önskan att stanna i kunglig tjänst. Men denna markering av kärlek är, liksom tidigare, sagamässigt indirekt.

När Kjartan återvänt till Island får han beskedet om Guðrúns och Bollis bröllop och reagerar först inte alls—”brá sér ekki við þat” [reagerade inte på detta] (Sveinsson 1934, 132). Men snart kommer ett antal skildringar av hans uppträdande som alla synes visa att han inte är fullt harmonisk. Genast efter omtalandet av hans ”ickereaktion” följer en scen där Hrefna, syster till hans kompanjon, råkar hitta och prova den förnäma *motr* ’huvudduk’ som Kjartan fått i gåva av prinsessan Ingibjörg för att skänka Guðrún som brudgåva. När Kjartan nu ser Hrefna bära *motrinn* förklarar han sig mena ”at þat sé bezt fallit, at ek eiga allt saman, motr ok mey” [att det bästa vore att ta alltihop, både *motr* och kvinna] (133). Det är ett märkligt sätt att fria—impulsiviteten förvånar, liksom det kränkande i att beskriva äktenskapet som ett paketköp där bruden framstår som ett rent bihang till brudgåvan. När Hrefna yppar tveksamhet över denna hastighet svarar Kjartan med en än mer kränkande kommentar: ”Kjartan segir, at eigi myndi mikit undir, hverja hann ætti” [Kjartan säger att det inte spelade någon större roll vem han fick] (133). Episoden följer som nämnts direkt på beskedet om Guðrúns giftermål med Bolli, och Kjartans sista ord till Hrefna synes vara en indirekt hänvisning till just det brutna förhållandet till Guðrún; ungefär ”Guðrún var den enda för mig, och får jag inte henne spelar det ändå ingen roll vem jag får”. Det innebär därmed en indirekt markering av hans kärleksrelaterade känslor till Guðrún. Därtill skildrar hela episoden ett så egendomligt uppträdande från Kjartans sida att det förefaller rimligt att man med Ursula Dronke kan se det bryska uppträdandet här som uttryck för hans ”disappointment, his sense of emptiness and hurt pride” (Dronke 1979, 133). I så fall måste denna känsloskildring beskrivas som ytterst sagamässig—enbart skildring av yttre uppträdande och indirekta antydningar.

Senare skildras Kjartans dysterhet efter Guðrúns bröllop med Bolli tydligare,

23. Kjartan sägs två gånger *samtala* med Ingibjörg (Sveinsson 1934, 126, 131), *sitta hos* henne (131), och de *kysser* till sist varandra (131).

24. Att detta är hans närmaste syfte med hemresan synes framgå av samtalet med Ingibjörg, vilket delvis handlar direkt om hans kommande bröllop med Guðrún (Sveinsson 1934, 131), och av kung Olavs ord att ett så gott gifte som det han kan få i Norge (d.v.s. Ingibjörg) kan han inte få på Island (130), något som torde alludera på det beramade bröllopet med Guðrún.

25. Jfr t.ex. *Sögubrot af fornkonungum* (Guðnason 1982, 51), *Ívars þáttr Ingimundarsonar* (Jónsson 1932, 354–55), *Gísla saga Súrssonar* (Þórolfsson och Jónsson 1943, 32), *Egils saga Skallagrímssonar* (Nordal 1933, 55), *Hrafnkels saga Freysgoða* (Jóhannesson 1950, 132) och *Reykjæla saga* (Sigfússon 1940, 204).

men tekniken är i grunden likartad. Det berättas flera gånger att Kjartan var tyst hela vintern (Sveinsson 1934, 135, 137) och inte vill delta i lekar (136–37). Detta är väl belagda uttryck för dysterhet i sagatraditionen,²⁵ och själva tekniken med skildring av yttre uppträdande är givetvis allttjämt den sagatypiska. I detta fall får dock Kjartans syster Þuríðr också kommentera uppträdandet: ”tala menn þat, at þér muni vera eptirsjá at um Guðrúnu” [folk säger att du känner saknad efter Guðrún] (137). Här omtalas således, för ovanlighetens skull i denna historia, själva känslan, *eptirsjá*, men det bör noteras att Þuríðrs replik är kort och att det återigen handlar om ”dubbla ombud”: sagaförfattaren låter en sagafigur hänvisa till folks uppfattning om Kjartans känslor. Tekniken är även här påtagligt sagamässig.

Även Guðrún tillskrivs *eptirsjá* efter Kjartan. När hon får budet om Kjartans hemkomst och inser att han ingalunda äktat prinsessan i Norge sägs hon tala föga om detta, ehuru ”þat var auðfynt, at henni líkaði illa, því at þat ætluðu flestir menn, at henni væri enn mikil eftirsjá at um Kjartan, þó at hon hylði yfir” [det var lätt att märka att hon var illa tillfreds, ty de flesta menade att hon kände stor saknad efter Kjartan, fastän hon dolde det] (Sveinsson 1934, 134). Sagaförfattarens språkbruk vid omtalandet av hennes känslor är sagamässigt återhållet (”líkaði illa”), och sagamässig är också hennes ovilja att öppet visa dessa känslor (”hylði yfir”), liksom episodens korthet. Det enda öppna inslaget i denna känsluskildring, ordet *eftirsjá/eptirsjá*, möter påtagligt nog i en sagatypisk hänvisning till ombudets tolkning, folks uppfattning.

Klädgåvor mellan man och kvinna förekommer som tecken på kärlek i ett stort antal sagor,²⁶ och dessa gåvor får i flera fall en viktig symbolisk funktion (så i t.ex. *Gunnlaugs saga* och *Gísla saga*). Det är i ljuset av detta man måste se den viktiga roll som *motrinn* spelar i *Laxdæla saga*. *Motrinn*, som var avsedd som Kjartans brudgåva till Guðrún men i stället kom att bli Hrefnas, har en avgörande roll för utbrottet av våldskonflikten. Det är när den blir stulen som Kjartan svarar med belägringen av Laugar, vilken händelse i sin tur vedergälls med överfallet och dråpet på Kjartan. Guðrúns motiv för att låta stjäla och förstöra *motrinn* är att hon anser den egentligen vara hennes mer än Hrefnas, vilket hon indirekt men tydligt säger: ”Nú þó at svá sé, sem þú segir, at þeir menn sé hér nokkurir, er ráð hafi til þess sett, at motrinn skyldi hverfa, þá virði ek svá, at þeir hafi at sínu gengit” [Men om det nu vore så som du säger, att det finns personer här som har ordnat att *motrinn* skulle försvinna, så menar jag att de har tagit vad som var deras] (Sveinsson 1934, 144). Detta är en klar hänvisning till *motrinns* avsedda funktion som Kjartans brudgåva till Guðrún, vilket framhäver den som symbol för Kjartans och

26. I *Bjarnar saga Hítðelakappa* (Nordal och Jónsson 1938, 150), *Gunnlaugs saga ormstungu* (Nordal och Jónsson 1938, 90, 106–7) och *Hallfreðar saga* (Sveinsson 1939, 185) skänker hjálten en förnäm kapp till sin älskade, i *Den legendariska Olavsagan* är det kvinnan som skänker en guldsömmad silkesskjorta till den älskade mannen (Heinrichs et al. 1982, 102). I *Kormáks saga* (Sveinsson 1939, 264), *Vatnsdæla saga* (Sveinsson 1939, 101), *Gísla saga* (Þórólfsson och Jónsson 1943, 30) och *Orvar-Odds saga* (Boer 1888, 107) är det ett tecken på kärlek att en kvinna syr kläder, oftast en skjorta, åt en man.

Guðrúns samhörighet. Och den har även, i likhet med kappan i *Gunnlaugs saga*, en direkt känslomässig symbolladdning. Innan *motrinn* stulits har Guðrún bett Hrefna visa den för henne. Sagan beskriver Guðrún: ”Hon rakði *motrinn* ok leit á um hríð ok roeddi hvárki um loft né lof” [Hon bredde ut *motrinn* och såg på den en stund och sade intet, varken kritik eller beröm] (140). När tystnad betonas i *Íslendingasögur* är det ett viktigt, betydelsebärande fenomen, som ofta indikerar starka känslor. Att en kvinna breder ut mannens klädgåva och tittar på den utan att tala är något som möter också i *Gunnlaugs saga*, i detta fall med oerhört starkt känslomässigt symbolvärde i skildringen av Helgas livsavgörande kärlek till Gunnlaugr (Nordal och Jónsson 1938, 106–7).²⁷ Att det är en känsloreaktion hos Guðrún som skildras är alltså klart, och det handlar om känslor entydigt relaterade till kärleken till Kjartan. Tekniken är återhållen och helt inriktad på att skildra yttre uppträdande. Scenen är sagatypisk, och hela nyttjandet av symboliken i klädgåvan är, som nämnts, ett välbelagt inslag i *Íslendingasögurs* kärleksskildring.

Motrinn är aktuell i ännu en scen med en markerad känsloreaktion som rör relationen mellan Kjartan och Guðrún. Efter skymfbelägringen av Laugar påstår sig Hrefna ha hört ett rykte att Kjartan skall ha samtalat med Guðrún, vilken därvid burit *motrinn*. Kjartan reagerar starkt: ”Kjartan svarar ok roðnaði mjök við, —var mǫnnum auðfynt, at hann reiddisk við, er hon hafði þetta í fleymingi” [Kjartan svarar och rodnade kraftigt—det var lätt att se att han blev vred över att hon talade gycklande om detta] (Sveinsson 1934, 145). Han förnekar Hrefnas påstående och tillfogar en hyllning av Guðrún: ”myndi Guðrún ekki þurfa at falda sér motri til þess at sama betr en allar konur aðrar” [Guðrún behöver inte bära en *motr* för att överglänsa alla andra kvinnor] (145). Kjartans hyllning av Guðrún som den främsta av kvinnor kombineras här med ett känslofyllt försvar av henne mot Hrefnas hån—det är Kjartans starkaste känsloreaktion i hela sagan—samt med det faktum att *motrinn* med sin symbolladdning står i centrum för dialogen. Detta antyder sammantaget att Kjartan, trots konflikten, alltså hyser kärlek till Guðrún. Även denna gång framställs i så fall kärlek sagamässigt indirekt, genom en kombination av olika fenomen som var för sig inte handlar om kärlek men som tillsammans uttrycker detta. Själva känsloreaktionen skildras genom yttre uppträdande (rodnad), och detta tolkas genom ombud, folks uppfattning. Känslorna i scenen gestaltas helt i traditionell sagastil.

Att också Guðrún fortsatt att älska Kjartan även efter konfliktens utbrott torde framgå av den sorg hon hyser över Kjartans död. Denna sorg blir dock, som tidigare nämnts, varken explicit omnämnd eller öppet skildrad. Efter dråpet utspinner sig ett samtal mellan Bolli och Guðrún, ett samtal som huvudsakligen

27. Formuleringarna i de två scenerna är för övrigt mycket lika. I *Gunnlaugs saga* heter det: ”Þat var helzt gaman Helgu, at hon rekði skikkjuna Gunnlaugsnaut ok horfði þar á lǫngum” [Det var Helgas största glädje att breda ut kappan och titta länge på den] (Nordal och Jónsson 1938, 106–7), samt: ”ok rakði skikkjuna fyrir sér ok horfði á um stund” [hon bredde ut kappan framför sig och tittade på den en stund] (107).

kretsar kring Bollis vrede gentemot dråpet och Guðrún. Men samtalet handlar också, ehuru mer kortfattat, om sorg. Guðrún nämner att det hon tycker är bäst med dråpet är att Hrefna inte kommer att skratta i kväll ("at Hrefna mun eigi ganga hlæjandi at sænginni í kveld" [att Hrefna inte kommer att gå skrattande till sängs i kväll], Sveinsson 1934, 154–55)—ett sagamässigt sätt att säga att hon kommer att sörja—varvid Bolli svarar: "Ósýnt þykki mér, at hon fólni meir við þessi tíðendi en þú, ok þat grunar mik, at þú brygðir þér minnr við, þó at vér lægim eptir á vígvellinum, en Kjartan segði frá tíðendum" [Jag tror det är ovisst om hon bleknar mer vid denna nyhet än du, och jag misstänker att du skulle ta vid dig mindre om jag legat kvar på valplatsen och Kjartan hade berättat nyheten] (155). Jämförelsen med Hrefna innebär att den blekhet Bolli omtalar syftar direkt på den sorg som Guðrún just har tillskrivit Hrefna, och det faktum att Bolli beskriver Guðrún som icke mindre blek än hon—väl en litotes för "ännu blekare"—betyder därför att han tillskriver också Guðrún sorg—därtill tydligen en starkare sådan än Hrefnas. Att Hrefnas sorg är oerhörd framgår strax härpå, då sagan berättar att hon dör av denna sorg, men Guðrúns sorg tör alltså rentav vara större än så. I detta fall framställs känslan extremt indirekt. Guðrúns sorg framgår genom ett ombuds, en annan sagafigurs, jämförelse med ytterligare en annan sagafigurs känsla, en känsla som inte explicit nämns, utan omtalas genom en litotetisk formulering. Tekniken är också här långt driven sagastil.²⁸

I det avslutande samtalet med Bolli Bollason talar Guðrún för första och sista gången i sagan själv om sin kärlek: "Þeim var ek verst, er ek unna mest" [Mot honom var jag värst, som jag älskade mest] (Sveinsson 1934, 228). Att det är Kjartan som åsyftas torde vara säkert, och hennes ord ger därmed sagan ett "facit" utifrån vilket de tidigare indirekta antydningarna och svaga formuleringarna kan tolkas. Samtidigt är det påfallande att episoden—liksom nyckelrepliken—är mycket kort. Någon skildring av kärlek handlar det inte om, och även dessa ord kan endast indirekt sägas omtala Guðrúns kärlek till Kjartan. Vem den mest älskade är sägs aldrig explicit, och enbart kunskapen om berättelsen i övrigt kan göra den gåtlika formuleringen begriplig. Inte heller här möter vi alltså någon känslsamhet eller öppen känsluskildring. Även i detta fall handlar det om en sagamässig teknik.

Vi konstaterade redan tidigare att den känslsamhet och känslöppenhet som utmärkte *Laxdæla sagas* biepisoder och dess skildring av bifigurerna saknas i huvudintrigen. Undersökningen ovan bekräftar detta resultat, och det blev tydligt att sagan här i stället genomgående använder en traditionell sagamässig teknik i känsluskildringen. Den skiljer sig från andra islänningasagor endast genom att den

28. Några forskare har även sett Guðrúns senare omnämnda gråt i kyrkan (Sveinsson 1934, 224) som uttryck för hennes sorg över Kjartans död (så Frölich 2000, 60, 65; Kramarz-Bein 1994, 440). Jag anser dock, i likhet med t.ex. Bjarni Guðnason (1999 [2000], 28) och Torfi Tulinius (2000, 253, 262 n. 2), att det här med säkerhet handlar om rent religiös gråt, "ångertårar", som framhäver Guðrúns allmänna fromhet på ålderdomen (se utförligare Sävborg 2002, 51, 65–66 n. 25 och n. 26).

är mer renodlad än vanligt. Vi möter här i betydligt högre grad än normalt i *Íslendingasögur* den ”rena” ytskildringen, d.v.s. att känslor antyds uteslutande genom yttre uppträdande, utan förklarande kommentarer med mer explicita formuleringar. Vi möter också oftare än vanligt tekniken att låta ombud, inte sällan ”den allmänna uppfattningen”, omtala en sagafigurs känslor i stället för sagaförfattaren eller den aktuella figuren själv. Även tekniken med indirekta antydningar om känslor är vanligare här än eljes i *Íslendingasögur*; ett så totalt undvikande av explicita ord om kärlek är ovanligt även för sagaförhållanden.

Någon hövisk karaktär har inte gestaltningen av *Laxdæla sagas* dominerande kärlekshistoria. Gestaltningen av denna står tvärtom i skarp kontrast till den höviska kärleksskildringens teknik. Detta blir särskilt tydligt när man granskar sådana scener som är gemensamma för *Laxdæla saga* och den normala höviska kärleksberättelsen.

Avskedet mellan de älskande är ett av den höviska diktningens verkliga genrekarakteristika. I långa scener betonas där smärtan vid avskedet, och denna smärta skildras genom öppen klagan, gråt och andra sorguttryck, och kärleken framhävs härtill ofta genom kyssar och omfamningar. Exempel på detta möter i t.ex. *riddarasögur* som *Tristrams saga ok Ísöndar* (Kölbing 1878, 82), *Desiré* (Cook och Tveitane 1979, 116), *Doun* (Cook och Tveitane 1979, 154), *Parcevals saga* (Kölbing 1872, 27). I avskedsscenen mellan Kjartan och Guðrún förekom likaledes flera markeringar av kärlek mellan de två, men det handlade enbart om indirekta antydningar.

Kärlekshistoriens inledning, kärlekens uppvaknande, är också ett regelmässigt inslag i de höviska romanerna. Beskrivningen av detta är också ett genrekarakteristikum för denna litteratur. Grundläggande i denna skildring är kärleksjukdomen. Kärleken framställs som lidande, plåga, sjukdom, brand, vansinne, och ofta betonas utförligt de kroppsliga symptomen för dessa fenomen, såsom suckar, svettning och skälvande. De älskande får ofta klaga över allt detta. Ett kortare parti ur *Tristrams saga* kan citeras:

þá fell á hana svá mikil íhugan, at í því snerist allr vili hennar ok fullkomin ást til hans, ok því næst andvarpaði hun af öllu hjarta ok skarst öll innan ok brann í hug sínum, ok hljóp vánu skjótara sá hinn sami hugar brunni í andlit hennar, ok hvarf henni þá öll náttúru fegrð, ok kendi hun þá eynd ok þreynging, en þó veit hun ekki, hvaðan slíkt kemr, ok andvarpaði hun þá í öðru sinni ok þungmegnaðist nokkut, því(at) hjarta hennar ok limir skulfu, svá at allr líkami hennar sveittist; hun var nær sem hamstola væri af þeim mikla bruna, er á hana var fallinn, ok svá mælti hun þá: ”O herra guð, hvaðan kemr mér þessi hin undarliga sótt? Kynlega heldr mik þessi grimmi angr; öngan hefi ek verk í limum mínum; en brunni þessi brennir mik, en ek veit ei hvaðan kemr. Ek em tekin mikilli sótt með svá óbæriligum hætti, at ek þykkjumst heil ok kenni þó óbæriligrar sóttar. Hvaðan kemr mér þessi vandi, er svá eitrliga mér grandar?” (Kölbing 1878, 9)

[Då föll över henne en så stor tankfullhet att hela hennes begär och fullkomliga kärlek vändes helt till honom, och därpå suckade hon av hela sitt hjärta, hon blev skuren inomburds och brann i sin själ, och oväntat snabbt for denna själens eld till hennes ansikte,

och då försvann all naturlig skönhet från henne, och hon kände nöd och plåga, och likväl vet hon inte varifrån allt detta kommer, och hon suckade då för andra gången och blev ganska utmattad, eftersom hennes hjärta och lemmar skälvde så att hela hennes kropp svettades; hon var nästan vansinnig av den stora eld som kommit över henne, och hon sade: ”O herre Gud, varifrån kommer denna underliga sjukdom till mig? Denna grymma sorg griper mig på märkligt vis; jag känner ingen värk i mina lemmar; men denna eld bränner mig och jag vet inte varifrån den kommer. Jag har drabbats av en stor sjukdom, så omöjlig att bära att jag känner mig frisk och likväl känner jag den olidliga sjukdomen. Varifrån kommer detta onda, som skadar mig som gift?”]

Fler typiska belägg i *riddarasögur* möter vi i *Guiamar* (Cook och Tveitane 1979, 24), *Equitan* (Cook och Tveitane 1979, 68, 70), *Pamphilus* (Holm-Olsen 1940, 96, 98), *Partalopa saga* (Prestgaard Andersen 1983, 118), *Flóvents saga* (Cederschiöld 1884, 151, 161), *Bevis saga* (Cederschiöld 1884, 215, 219), *Clari saga* (Cederschiöld 1907, 6). Även i *Laxdæla saga* mötte vi en skildring av inledningen på Kjartan och Guðrúns kärlek (Sveinsson 1934, 112), men här härskade de sagatraditionella klichéerna och den sagatypiska återhållsamheten ostört.

Sorg över den älskades död förekommer relativt ofta i hövisk diktning, och även detta motiv har en mycket genretypisk utformning. Skildringarna är ofta utförliga och fyllda av verop, önskan att dö och långdragen klagan, av gråt, upprepade svimningarfall, självmisshandel, rivning av kläder och hår, och ibland leder sorgen till att den kvarblivna dör av sorg. I *riddarasögur* kan man finna exempel i bl.a. *Tristrams saga ok Ísþandar* (Kölbing 1878, 111–12), *Flóres saga ok Blankiflúr* (Kölbing 1896, 21–24), *Parcevals saga* (Kölbing 1872, 31–32), *Ívens saga* (Blaisdell 1979, 35–37), *Erex saga Artuskappa* (Blaisdell 1965, 54–55), *Partalopa saga* (Prestgaard Andersen 1983, 83–84), *Tveggja elskanda ljóð* (Cook och Tveitane 1979, 166). I *Laxdæla saga* mötte vi förvisso också Guðrúns sorg över Kjartans död, men den gestaltades genom en flerfaldigt indirekt teknik.

Detta är de scener där den höviska diktningens kärleksskildring visar sig mest genretypisk. De återfinns således alla i *Laxdæla sagas* skildring av Kjartans och Guðrúns kärlek. Men i *Laxdæla saga* finns i dessa scener inte det ringaste av de höviska typdragen. I stället renodlas sagastilen—här liksom annorstädes i skildringen av Kjartans och Guðrúns kärlek. Denna renodling går betydligt längre än i flertalet islänningasagor: avskedets smärta och kärlek gestaltas således betydligt utförligare, öppnare och känsligare—mer ”höviskt” om man så vill—i *Gunnlaugs saga* (Nordal och Jónsson 1938, 97), *Víglundar saga* (Halldórsson 1959, 86–87) och även, som vi noterat ovan, i *Laxdæla sagas* skildring av Kjartans och Ingibjörgs avsked; kärlekssjukdom möter i *Egils saga Skallagrímssonar* (Nordal 1933, 148) och *Gunnars saga Keldugnúpsfífls* (Halldórsson 1959, 355–56); utförlig och öppen skildring av sorgen över den älskades död, ibland med ”höviskt” starka effekter, möter i *Bjarnar saga Hítöelakappa* (Nordal och Jónsson 1938, 205–6) och *Gunnlaugs saga* (Nordal och Jónsson 1938, 106–7) samt, som ovan noterats, även i *Laxdæla sagas* skildring av Hrefna. Slutsatsen från genomgången ovan har ytterligare bekräftats: i den mån tekniken för kärleksskildring i *Laxdæla sagas*

huvudintrig verkligen intar en särställning bland *Íslendingasögur* handlar denna särställning om en ovanligt långt driven renodling av den traditionella sagatekniken. *Laxdœla saga* är i sin dominerande kärlekshistoria extremt sagamässig.

Den påvisade tendensen kan beskrivas som dubbelt motsägelsefull:

1. *Laxdœla saga* har en för sagaförhållanden ovanligt känslösam och känslöppen tendens i biepisoder och för bificurer överlag, men en för sagaförhållanden lika ovanligt känslökärv tendens i huvudintrigens skildring av huvudfigurerna.
2. *Laxdœla saga* har för sagaförhållanden ovanligt många säkra inflytanden från kontinental hövisk tradition och därtill en kärlekshistoria—den höviska litteraturens favorittema—som huvudintrig, men just detta inslag i sagan saknar helt höviska drag.

Egenarten hos *Laxdœla saga* och dess känslöskildring ligger i hög grad i dessa paradoxala tendenser.

När vi inledde analysen av kärleksskildringen i *Laxdœla sagas* huvudparti hade vi följande förutsättningar:

Stark kärlek som ledande tema i ett verk är ett grundläggande genredrag i kontinental hövisk litteratur.

Laxdœla saga är tydligt influerad av kontinental hövisk litteratur.

Laxdœla sagas huvudintrig styrs och genomsyras av stark kärlek.

Dessa premisser kunde sammantagna väntas ge slutsatsen ”*Laxdœla sagas* huvudintrig har höviskt influerad kärleksskildring”, alldeles som flera forskare hävdar. Men så är alltså inte fallet. Forskare som Widding m.fl. har uppenbarligen förväxlat det verkliga resultatet med det förväntade.

Det är tydligt att gestaltningen av kärlek i *Laxdœla sagas* huvudparti inte kan förstås som en kontinental hövisk influens. Men likväl har vi ju sett att det finns ett säkerställt höviskt inflytande på såväl *Laxdœla saga* överlag (ordskatt m.m.) som på dess känslöskildring. Därmed kvarstår frågan hur *Laxdœla saga* hanterar detta höviska inflytande: hur kan man beskriva sagans litterära strategi på denna punkt? Jag diskuterade tidigare kort några andra islänningasagor som också har ett säkerställt inflytande från kontinental hövisk tradition. Låt oss återvända till dessa och se hur de hanterar det höviska inflytandet på kärleksskildringen för att därefter, mot denna bakgrund, söka fastställa *Laxdœla sagas* egenart i detta hänseende.

I *Fóstbrœðra saga* finns två kärlekshistorier—mellan Þormóðr Kolbrúnarskáld och damerna Þórdís respektive Þorbjörg kolbrún—men dessa dominerar inte alls sagahelheten eller ens Þormóðrs liv. Det rör sig om episoder bland många andra i denna ytterst episodiska saga utan tydlig intrig. Det handlar om förförelsehistorier av ett slag som inte i sig behöver vara höviskt influerade (Þormóðrs tillnamn visar att han sedan gammalt förknippades med åtminstone en av dessa kvinnohistorier). I sagan finns både starkt kontinentalt präglad och starkt sagamässig kärleksskildring. Ett höviskt präglat avsnitt citerades ovan, och bland de sagatraditionella dragen i kärleksskildringen kan nämnas besöks- och samtals-

klichéer samt känslomässigt svaga formuleringar;²⁹ härtill är känsluskildringen i övrigt huvudsakligen präglad av sådan sagateknik.³⁰ Dessa två tendenser växlar oregelbundet. Plötsligt hoppar obearbetade höviska formuleringar—liksom andra kontinentalt präglade ”klausur”—in i texten, vilken i regel är starkt sagamässig. Det förefaller inte finnas någon medveten princip bakom dessa växlingar. Formuleringar från de två traditionerna följer på varandra utan att anpassas till varandra. De två tendenserna finns sida vid sida utan att mötas. De höviska dragen integreras inte i sagastilen, och sagastilen påverkas inte överlag av den höviska stilen.

Víglundar saga kretsar som helhet kring stark, livsavgörande kärlek—det handlar om en entydigt höviskt påverkad kärleksintrig. Här förekommer höviskt präglad kärleks- och känsluskildring hela sagan igenom—inte bara enstaka drag vid enstaka tillfällen. Jag citerade ovan ett typiskt exempel, men det finns många fler: i samband med i stort sett varje relation omtalas känslor, de skildras ofta utförligt och kommenteras av författaren. Samtidigt finns också många sagatraditionella element i kärleksskildringen, såsom samtalsklichéer (Halldórsson 1959, 88, 90) och en emotionellt svag kärleksformulering (79), och även dessa förekommer utspridda i sagan. Själva den sagamässiga tekniken för kärleksskildring (indirekta antydningar, litotes, ren ytskildring etc.) är dock starkt nedslipad. Även de höviska dragen är dämpade (det finns t.ex. ingen egentlig kärlekssjukdom), åtminstone i jämförelse med kontinentala verk och översättningsverk som *Pamphilus*, *Strengleikar* och *Tristrams saga*. De två tendenserna har anpassats till varandra, närmast sig varandra. Sagan är ett slags *riddarasaga* i vikingamiljö, smakfullt och genomtänkt kryddad med många men tydligt dämpade sagadrag. *Víglundar saga* är en skickligt gjord sammansmältning av två skilda traditioner, gjord på den höviska stilens villkor.

I *Laxdæla saga* styrs huvudintrigen, i likhet med *Víglundar saga*, av en stark, livsavgörande kärlek, härtill utanför äktenskapet. Detta tema, liksom fenomenet att sätta det i centrum, är i sig sannolikt ett inflytande från hövisk tradition. I fråga om gestaltningen av kärlek använder inte *Laxdæla saga* några specifikt höviska drag—viktiga höviska karaktäristika som kärlekens förädlade kraft, tjänandet av kvinnan, kärlekssjukdom, eldmetaforik och utförlig känslöanalys saknas således helt—men den uppvisar en för sagaförhållanden så stor mängd kärleks- och andra känslöomnämnanden och känslöfyllda avskedsscener att ett inflytande från hövisk tradition på denna känslösamhet och känslööppenhet torde vara ofrånkomligt. Det viktigaste är dock att fastslå att sagan i fråga om känsluskildring på många

29. T.ex. ”Þormóðr lagði mjök kvámur sínar í Qgur ok sat lǫngum á tali við Þórdísi” [Þormóðr besökte ofta Qgur och satt länge i samtal med Þórdís] (Þórolfsson och Jónsson 1943, 161) och ”verðr henni hann vel at skapi” [hon uppskattade honom] (170).

30. Man lägg exempelvis märke till den okommenterade framställningen av ovännen Gautrs reaktion vid mötet med Þorgeirr—”Hann færði brún á nef við kvámu Þorgeirs” [Han rynkade pannan vid Þorgeirrs ankomst] (Þórolfsson och Jónsson 1943, 158)—eller den återhållna skildringen av Þormóðrs sorg över Þorgeirrs död—han ”unði lǫngum illa eptir líflát Þorgeirs” [var under lång tid illa tillfreds efter Þorgeirrs död] (213).

punkter avviker från den gängse tendensen i *Íslendingasögur*. Vid sidan av denna höviskt påverkade tendens finns också en stor mängd sagatraditionella klichéer och sagatraditionell teknik i *Laxdæla sagas* känsluskildring.

I likhet med vad som var fallet i *Fóstbræðra saga*—men till skillnad från *Víglundar saga*—är den höviskt påverkade kärleks-/känsluskildringen inte jämnt utspridd i *Laxdæla saga*. Men till skillnad från *Fóstbræðra saga* är denna växling ingalunda oregelbunden. Den är tvärtom konsekvent och följer en medveten princip: bifigurernas och biepisodernas kärlek skildras med höviskt influerad öppenhet och utförlighet; den dominerande kärlekshistorien, den stora passionen, gestaltas i långt driven sagastil. Ju starkare och viktigare för intrigen kärleken är, desto ”kärvarare”, svagare, mer indirekt och återhållet, ja mer sagamässigt, gestaltas den. Det konsekventa i växlingen mellan öppen och indirekt känsluskildring—mellan ”höviskt” och ”sagamässigt”—visar att *Laxdæla saga* inte utnyttjar sagatekniken automatiskt, som en ren konsekvens av genren, utan medvetet använder den vid enbart vissa tillfällen. *Laxdæla sagas* författare har uppenbarligen en stark tilltro till sagateknikens förmåga att gestalta känslor, då han väljer att skildra just den största kärleken med denna teknik.

I *Laxdæla saga* integreras den höviska tekniken medvetet, och det handlar om en integrering helt på sagastilens villkor. Men även om *Íslendingasögur* entydigt utgör *Laxdæla sagas* genremässiga grund är det höviska inflytandet här inga ytliga kryddor i en traditionell islänningasaga. Tvärtom skapas *Laxdæla sagas* egenart just i mötet mellan traditionell sagastil och den känsloriktning och känslöppenhet som torde vara en hövisk influens—i de märkliga paradoxala tendenser och de konsekventa växlingar mellan höviskt präglad känslösamhet och extrem sagamässighet som kännetecknar detta möte. Och frukten av mötet är något helt unikt. Varken den kontinentala eller den norröna medeltidslitteraturen kan uppvisa något liknande.

Bibliografi

- Beck, Heinrich. 1976. ”Brynhildichtung und *Laxdæla saga*.” I *Festgabe für Otto Höfler zum 75. Geburtstag*, utg. Helmut Birkhan, 1–14. *Philologica Germanica* 3. Wien: Wilhelm Braumüller, Universitäts-Verlagsbuchhandlung.
- . 2001. ”*Laxdæla saga*.” I *Reallexikon der germanischen Altertumskunde* 18:162–65. Berlin: Walter de Gruyter.
- Blaisdell, Foster W., utg. och övers. 1965. *Erex saga Artuskappa*. *Editiones Arnarnaganae* B, bd. 19. København: Munksgaard.
- , utg. och övers. 1979. *Ívens saga*. *Editiones Arnarnaganae* B, bd. 18. København: C. A. Reitzel.
- Boer, Richard Constant, utg. 1888. *Orvar-Odds saga*. Leiden: E. J. Brill.
- Bouman, A. C. 1962. ”Patterns in the *Laxdæla Saga*.” In idem, *Patterns in Old English and Old Icelandic Literature*, 107–59. *Leidse germanistische en anglistische reeks van de Rijksuniversiteit te Leiden* 1. Leiden: Universitaire Pers Leiden.

- Cederschiöld, Gustaf, utg. 1884. *Fornsögur suðrlanda: Magus saga jarls, Konraðs saga, Bærings saga, Flovents saga, Bevers saga*. Lund: Fr. Berlings Boktryckeri och Stilgjuteri.
- , utg. 1907. *Clári saga*. Altnordische Saga-Bibliothek 12. Halle (Saale): Max Niemeyer.
- Clover, Carol 1986. "Laxdæla saga." I *Dictionary of the Middle Ages* 7:528. New York: Charles Scribner's Sons.
- Conroy, Patricia, och T. C. S. Langen. 1988. "Laxdæla saga: Theme and Structure." *Arkiv för nordisk filologi* 103:118–41.
- Cook, Robert, och Mattias Tveitane, utg. och övers. 1979. *Strengleikar: An Old Norse Translation of Twenty-one Old French Lais, Edited from the Manuscript Uppsala De la Gardie 4–7 — AM 666 b, 4° . . .* Norrøne tekster 3. Oslo: Norsk historisk kjeldeskrift-institutt.
- Craigie, William A. 1913. *The Icelandic Sagas*. The Cambridge Manuals of Science and Literature. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Dronke, Ursula. 1979. "Narrative Insight in Laxdæla Saga." I *J. R. R. Tolkien, Scholar and Storyteller: Essays In Memoriam*, utg. Mary Salu och Robert T. Farrell, 120–37. Ithaca, NY: Cornell Univ. Press.
- Frölich, Dorothee. 2000. "Eddische Heroische Elegie und Laxdæla saga: Bemerkungen zu einigen motivischen und formalen Verbindungslinien." I *Studien zur Isländersaga: Festschrift für Rolf Heller*, utg. Heinrich Beck och Else Ebel, 51–71. Ergänzungsbände zum Reallexikon der germanischen Altertumskunde 24. Berlin: Walter de Gruyter.
- Gehl, Walther. 1937. *Ruhm und Ehre bei den Nordgermanen: Studien zum Lebensgefühl der isländischen Saga*. Neue Deutsche Forschungen 121, Abteilung Deutsche Philologie 3. Berlin: Junker und Dünnhaupt.
- Guðnason, Bjarni, utg. 1982. *Danakonunga sögur: Skjoldunga saga, Knýtlinga saga, Ágrip af sögu Danakonunga*. Íslenzk fornrit 35. Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag.
- . 1999 [2000]. "Guðrún Ósvífursdóttir och Laxdæla saga." *Scripta Islandica* 50:9–30.
- Halldórsson, Jóhannes, utg. 1959. *Kjalnesinga saga, Jökuls þáttr Búasonar, Víglundar saga, Króka-Refs saga, Þórðar saga hreðu, Finnboga saga, Gunnars þáttr Keldugnúpsfjfls*. Íslenzk fornrit 14. Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag.
- Heinrichs, Anne, et al., utg. och övers. 1982. *Olafs saga hins helga: Die "Legendarische Saga" über Olaf den Heiligen (Hs. Delagard. saml. nr. 8^{II})*. Germanische Bibliothek: Reihe 4, Texte. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Heller, Rolf. 1958. *Die literarische Darstellung der Frau in den Isländersagas*. Saga: Untersuchungen zur nordischen Literatur- und Sprachgeschichte 2. Halle an der Saale: VEB Max Niemeyer Verlag.
- . 1976. *Die "Laxdæla saga": Die literarische Schöpfung eines Isländers des 13. Jahrhunderts*. Abhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, philologisch-historische Klasse, Bd. 65, Heft 1. Berlin: Akademie-Verlag.
- Holm Olsen, Ludvig, utg. 1940. *Den gammelnorske oversættelsen av "Pamphilus" med en undersøkelse av paleografi og lydverk*. Avhandlingar utgitt av Det norske videnskaps-akademi i Oslo, historisk-filosofisk klasse, 1940, no. 2. Oslo: Jacob Dybwad.
- Jesch, Judith. 1991. *Women in the Viking Age*. Woodbridge, Suffolk: Boydell Press.
- Jóhannesson Jón, utg. 1950. *Austfirðinga sögur: Þorsteins saga hvíta, Vápnfirðinga saga, Þorsteins þáttr stangarhöggs, Olkofra þáttr, Hrafnkels saga Freysgoða, Droplaugarsona saga, Brandkrossa þáttr, Gunnars þáttr Þiðrandabana, Fljótsdæla saga, Þorsteins saga Síðu-Hallssonar, Draumr Þorsteins Síðu-Hallssonar, Þorsteins þáttr Austfirðings, Þorsteins þáttr sögufróða, Gull-Ásu-Þórðar þáttr*. Íslenzk fornrit 11. Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag.

- Jónsson, Finnur, utg. 1932. *Morkinskinna*. Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur, Skrifter 53. København: J. Jørgensen & Co.
- Jónsson, Guðni, utg. 1936. *Grettis saga Ásmundarsonar, Bandamanna saga, Odds þátr Ófeigs-sonar*. Íslenzk fornrit 7. Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag.
- Kinck, Hans E. 1951. "Et par ting om ættesagaen: Skikkelser den ikke forsto." I idem, *Sagaenes ånd og skikkelser*, 9-46. Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Kölbing, Eugen, utg. 1872. *Riddarasögur: Percevals Saga, Valvers Þátr, Ívents Saga, Mírmans Saga*. Straßburg: Karl J. Trübner.
- , utg. och övers. 1878. *Die nordische und die englische Version der Tristan-Sage*. Första del, *Tristrams saga ok Ísondar, mit einer literarhistorischen Einleitung, deutscher Übersetzung und Anmerkungen zum ersten Mal herausgegeben*. Heilbronn: Gebrüder Henninger.
- , utg. 1896. *Flóres saga ok Blankiflúr*. Altnordische Saga-Bibliothek 5. Halle an der Saale: Max Niemeyer.
- Kramarz-Bein, Susanne 1994. "'Modernität' der *Laxdæla saga*." I Uecker 1994, 421–42.
- Kress, Helga. 1980. "Meget samstavet må det tykkes deg: Om kvinneopprør og genretvang i *Sagaen om Laksdölene*." *Historisk tidskrift* (Stockholm) 100:266–80.
- Kristjánsson, Jónas, utg. 1956. *Eyfirðinga sögur: Víga-Glúms saga, Ogmundar þátr dytts, Þorvalds þátr tasalda, Svarfdæla saga, Þorleifs þátr jarlsskálds, Valla-Ljóts saga, Sneglu-Halla þátr, Þorgríms þátr Hallasonar*. Íslenzk fornrit 9. Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag.
- . 1972. *Um "Fóstbræðrasögu"*. Rit 1. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi.
- . 1988. *Eddas and Sagas: Iceland's Medieval Literature*, övers. Peter Foote. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- Liebelt, Dorothee. 1993. "Zur Gestalt und Rolle der Gudrun in der *Laxdæla saga*." I *Arbeiten zur Skandinavistik: Zehnte Arbeitstagung der deutschsprachigen Skandinavistik 22.–27.9.1991 am Weißenhäuser Strand*, utg. Bernhard Glienke och Edith Marold et al., 133–57. Texte und Untersuchungen zur Germanistik und Skandinavistik 32. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Meulengracht Sørensen, Preben. 1993. *Fortælling og ære: Studier i islændingasagaerne*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Munksgaard, Ejnar, utg. 1933. *Möðruvallabók (Codex Mödrvallensis), MS. No. 132 fol. in the Arnarnaganaean Collection in the University Library of Copenhagen; with an Introduction by Einar Ól. Sveinsson*. Corpus codicum Islandicorum medii aevi 5. København: Levin & Munksgaard.
- Nordal, Sigurður, utg. 1933. *Egils saga Skalla-Grímssonar*. Íslenzk fornrit 2. Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag.
- Nordal, Sigurður, and Guðni Jónsson, eds. 1938. *Borgfirðinga sögur: Hænsa-Þóris saga, Gunnlaugs saga ormstungu, Bjarnar saga Hítöelakappa, Heiðarvíga saga, Gísls þátr Illugasonar*. Íslenzk fornrit 3. Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag.
- Ólason, Vésteinn. 1998. *Dialogues with the Viking Age: Narration and Representation in the Sagas of the Icelanders*, övers. Andrew Wawn. Reykjavík: Heimskringla / Mál og Menning Academic Division.
- Præstgaard Andersen, Lise, utg. 1983. *Partalopa saga*. Editiones Arnarnaganaeanae B, bd. 28. København: C. A. Reitzel.
- Pulsiano, Phillip, et al., utg. 1993. *Medieval Scandinavia: An Encyclopedia*. Garland Encyclopedias of the Middle Ages 1. Garland Reference Library of the Humanities 934. New York: Garland Publishing.

- Rowe, Elizabeth Ashman. 1993. "Víglandar saga." I Pulsiano et al. 1993, 692–93.
- Rubow, Paul V. 1949. "The Icelandic Sagas: The Icelandic Family Novel." I idem, *Two Essays: Henrik Ibsen, The Sagas*, 30–64. København: Gyldendal.
- Rögnvaldsson, Eiríkur, et al., utg. 1998. *Íslendinga sögur: Orðstöðulykill og texti. Texti Íslendinga sagna*, utg. Bragi Halldórsson et al. *Orðstöðulykill Íslendinga sagna*, utg. Eiríkur Rögnvaldsson et al. Andra upplagan. Reykjavík: Mál og menning. Compact disk.
- Schildknecht-Burri, Margrit. 1945. *Die alertümlichen und jüngern Merkmale der "Laxdæla Saga"*. Doktorsavhandling, Universität Zürich. Luzern: Unionsdruckerei.
- Sigfússon, Björn, utg. 1940. *Ljósvefninga saga með þáttum, Reykdæla saga ok Víga-Skútu, Hreiðars þáttur*. Íslenzk fornrit 10. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- Steblin-Kamenskij, Mikhail I. 1973. *The Saga Mind*, övers. Kenneth H. Ober. Odense: Odense Univ. Press.
- Sveinsson, Einar Ólafur. utg. 1934. *Laxdæla saga, Halldórs þættir Snorrasonar, Stúfs þáttur*. Íslenzk fornrit 5. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- , utg. 1939. *Vatnsdæla saga, Hallfreðar saga, Kormáks saga, Hrómundar þáttur halta, Hrafns þáttur Guðrúnarsonar*. Íslenzk fornrit 8. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- . 1953. *The Age of the Sturlungs: Icelandic Civilization in the Thirteenth Century*, övers. Jóhann S. Hannesson. *Islandica* 36. Ithaca, NY: Cornell Univ. Press.
- , utg. 1954. *Brennu-Njáls saga*. Íslenzk fornrit 12. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- Sveinsson, Einar Ólafur, och Matthías Þórðarson, utg. 1935. *Eyrbyggja saga, Brands þáttur orva, Eiríks saga rauða, Grœnlendinga saga, Grœnlendinga þáttur*. Íslenzk fornrit 4. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- Sävborg, Daniel. 1997. *Sorg och elegi i Eddans hjálteidiktning*. Stockholm Studies in History of Literature 36. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- . 2002. "Kjartan och Guðrún—en kärlekssaga?" *Tidskrift för litteraturvetenskap* 31 (2): 41–68.
- Tómasson, Sverrir. 1993. "Laxdæla saga." I Pulsiano et al. 1993, 387–88.
- Tulinus, Torfi H. 2000. "The Matter of the North: Fiction and Uncertain Identities in Thirteenth-Century Iceland." I *Old Icelandic Literature and Society*, utg. Margaret Clunies Ross, 242–65. Cambridge Studies in Medieval Literature 42. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Uecker, Heiko, utg. 1994. *Studien zum Altgermanischen: Festschrift für Heinrich Beck*. Ergänzungsbände zum Reallexikon der germanischen Altertumskunde 11. Berlin: Walter de Gruyter.
- Widding, Ole. 1964. "Islændingesagaer." I Hans Bekker-Nielsen, Thorkil Damsgaard Olsen och Ole Widding, *Norrøn fortællekunst: Kapitler af den norsk-islandske middelalderlitteraturs historie*, 72–91. København: Akademisk Forlag.
- Wolf, Alois. 1994. "Aspekte des Beitrags der *Laxdælasaga* zur literarischen Erschließung der 'Sagazeit'." I Uecker 1994, 722–50.
- Zimmermann, Günter. 1982. *Isländersaga und Heldensage: Untersuchungen zur Struktur der "Gísla saga" und "Laxdæla saga"*. Wiener Arbeiten zur germanischen Altertumskunde und Philologie 21. Wien.
- Þorólfsson, Björn Karel, och Guðni Jónsson, utg. 1943. *Vestfirðinga sögur: Gísla saga Súrssonar, Fóstbrœðra saga, Þáttur Þormóðar, Hávarðar saga Ísfirðings, Auðunar þáttur vestfirzka, Þorvarðar þáttur krákunefs*. Íslenzk fornrit 6. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.

Summary

In scholarly literature, one encounters two diametrically opposite views of how emotions are presented in *Laxdœla saga*. One large group of scholars speaks of continental courtly tradition forming a background to the saga's portrayal of emotions, particularly its portrayal of Kjartan and Guðrún's love, while others regard *Laxdœla saga* as a traditional *Íslendingasaga* and even deny that love plays any important role in it. In this article I examine whether courtly influence may be detected and if so, what form this takes, and whether the aforementioned opposing viewpoints can possibly be reconciled.

My investigations here show that the love theme itself as well as the presentation of love (and the portrayal of emotion in general) in *Laxdœla saga* do indeed run counter to usual saga tendencies and are instead strongly suggestive of courtly literature. It is pertinent that a life-determining, extramatrimonial love is the main plot's central theme, that there are many emotion-charged farewells, that the saga speaks openly of love and of lovers more often than any other *Íslendingasaga*, and that also emotions and expressions of emotion such as grief, tears, and kisses are presented more openly and more often than usual. From this and the fact that in many other areas (vocabulary, clothing, etc.) *Laxdœla saga* is indisputably influenced by courtly tradition, I conclude that *Laxdœla saga*'s portrayal of love has been influenced by courtly tradition.

However, the investigations in the article's main section complicate the picture. While the role of love in the saga's main plot—the story of Kjartan and Guðrún—shows clear signs of courtly influence, conversely the presentation of love in the main plot is extraordinarily saga-like: the courtly, "un-saga-like" features are absent precisely in the saga's dominant love plot. There, instead, a pure saga style dominates in the presentation of feelings, while the portrayal of love under courtly influence is applied to secondary characters and secondary episodes.

Thus in my article I show evidence for a pair of fundamental, paradoxical tendencies in *Laxdœla saga*'s portrayal of emotion:

1. *Laxdœla saga* has among sagas an unusually emotional and emotionally open tendency in the secondary episodes and generally with the secondary characters, but evinces also an unusually callous tendency in the main plot's presentation of the main characters.
2. *Laxdœla saga* has among sagas unusually many identifiable influences from continental courtly tradition as well as a love story—the favorite theme of courtly literature—as its main plot, but precisely that part of the saga is devoid of courtly features.

The individuality in *Laxdœla saga*'s portrayal of love—and in the saga generally—arises primarily from its paradoxical tendencies: this saga's unique way of negotiating the encounter between customary saga style and courtly tradition.